

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Alevi Studies

HAKEMLİ DERGİ

Yaz/Summer 2012, Sayı/Volume 3

Uluslararası Süreli Yayın - 6 ayda bir yayımlanır - Ücretsizdir.

ISSN 2146-4421

Ankara, Mayıs - 2012

HATÂYÎ'NİN YAYIMLANMIŞ DİVANLARINDA BULUNMAYAN ŞİİRLERİ POEMS OF HATÂYÎ WHICH DOESN'T EXIST IN PUBLISHED HIS DIVANS

M. Fatih KÖKSAL*

ÖZET

XVI. asır tarihinin önemli şahsiyetlerinden biri de şüphesiz Safevî Devleti hükümdarı Şah İsmail-i Safevî'dir. O, Anadolu Türk toplumu üzerinde, sadece siyasî ve tasavvufî yönüyle değil yazdığı Türkçe şiirlerle de asırlar sürececek bir tesirin sahibi olmuştur. Şiirlerini Hatâ'î mahlasıyla yazdığı halde Anadolu'da daha ziyade Hatâyî'nin şiirleri bir "dîvân"da toplanmıştır.

Bu yazıda Hatâyî Dîvânı'nın nüshaları, Dîvân'ın bugüne kadar yapılan neşirleri değerlendirilecek, literatürde söz edilmeyen beş yeni nüsha tanıtıldıktan sonra şairin söz konusu neşirlerde yer almayan şiirleri ya-

yımlanacaktır. Başka bir makaleyle etraflıca irdedeğimiz Hatâyî'nin hece vezniyle şiirler yazıp yazmadığı konusuna da kısaca değinilecektir.

Şahsî kütüphanemizde bulunan şiir mecmuaları, cönkler ve bir *Buyruk* yazmasından çıkarılan bu şiirlerin sayısı; 8'i aruz, 24'ü hece ölçüsüyle olmak üzere toplam 32'dir. Bu şiirlerden altısı yeni tespit edilen İstanbul nüshasında da bulunmakta, yedisi ise elimizdeki yazmalardan her ikisi veya üçünde bulunmaktadır. Bunlar da nüsha karşılaştırılması yapılarak neşredilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şah İsmail, Hatâyî Dîvânı, Şiir Mecmuaları, Cönkler, Buyruk.

ABSTRACT

Undoubtly, monarch of Safevi State Shah İsmail-i Safevi is one of important figures in the history of XVI. century. He is owner of an impression will last for centuries on Anatolian Turkish society not just his political and mystical aspects of Turkish poetry. Although the poems he wrote under the pseudonym Hatâyî's poems were collected in a divan.

* Prof. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

* Bu makalenin hazırlanmasında, Dîvân nüshalarının ve yurt dışında yapılan Dîvân neşirlerinin temin edilmesinde yardımlarını esirgemeyen değerli meslektaşlarım Prof. Dr. Muhsin Macit, Dr. Vildan Serdaroğlu ve sevgili öğrencim Necmettin Akay'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca yazıyı bir halkbilimci gözüyle inceleyen değerli arkadaşım Prof. Dr. Şeref Boyraz'a da katkılarından dolayı teşekkür etmek isterim.

In this article, copies of Hatâyî divans, will be examined publishing to this time, doesn't exist in literature which five new copies and will be published the poems which doesn't exist above publishing. Detail in another article that studied the issue of writes to write poems in syllabic meter Hatâyî's briefly discussed.

The number of these poems which issued from poetry collections, conks and Buyruk manuscript are thirty two which exist in our personal literary. Eight of these poems written in aruz meter and twenty four of these poems written in syllabic. Six of these poems are contained in İstanbul copy which has new detected, seven of these poems contained in our manuscripts. Also these poems published with comparision copies.

Key Words: Shah İsmail, Hatâyî's Divan, Poetry Collections, Conks, Buyruk.

GİRİŞ

Türk tarihinin büyük bir bölümü ne yazık ki Türklerin birbiri arasında geçen savaşlarla doludur. Bu cümlelerin en bariz teyidi olan XVI. asır, her ikisi de genç yaşta hayata gözlerini yummak gibi bir kaderi paylaşan Şah İsmail Safevî (1487-1524) ile Yavuz Sultan Selim'in (1470-1520) mücadelelerine sahne olur. Devrinin iki büyük devletinin hükümdarı olan Yavuz ve Şah İsmail'i birleştiren sadece Türklükleri ve genç denecek yaşta amansız hastalıklara duçar olup göçmeleri de değildi. Bu kudretli iki Türk'ün

müşterek bir tarafı da şair olmalarıydı. "İran-zemin"deki Safevî Devleti'nin hükümdarı Şah İsmail şiirlerini Türkçe yazıyor, payitahtı Türk dilli İstanbul'da olan Yavuz Selim ise küçük Dîvân'ını Farsça oluşturuyordu. Yavuz'un, Şah İsmail Türkçe yazdığı için şiirlerini Fars diliyle kaleme aldığına dair bir tevatür varsa da bunun gerçek sebebini öğrenmekten şu an için mahrumuz. Şah İsmail de iyi bildiği Farsçayla bazı şiirler kaleme almıştır ama onun Dîvân'ı birkaç şiir hariç bütünüyle Türkçedir.¹

Bu yoğun mücadele, Şah İsmail'i payitaht penceresinden gören Osmanlı aydın zümresine de tesir etmiş, bu bakış açısı hâliyle edebî muhitlerde de karşılık bulmuştur. Dîvân'ı da belki de bu endişeyle Anadolu topraklarında fazla çoğaltıl(a) mamış, onun adına tezkirelerde de yer verilmemiştir.² Fakat özellikle Alevî-Bektaşî zümresi içinde çok sevilen Şah İsmail

1 Bazı araştırmacılar, Dîvân'da geçen birkaç beyte istinaden Şah İsmail'in Dîvân'ını sağlığında kendisinin oluşturduğunu söyleseler de -böyle anlaşılması da mümkün olan- bu beyitler dışında bunu temin edecek malumata sahip değiliz.

2 Hatâyî'ye, ölümünden bir asır sonra yazılan Fâizî Tezkiresi hariç, şuarâ tezkirelerinde yer verilmemesini salt bu sebebe bağlamak çok isabetli olmayabilir. Elbette tarihî-siyasî ortamın bunda önemli bir payı vardır. Ancak zaten Osmanlı coğrafyası dışında yaşayan şairlerin Türkçe de söyleseler şuarâ tezkirelerine girmesi çok da kolay değildi. Hatta daha ileri giderek diyebiliriz ki, şairlik kudreti ne olursa olsun tezkirelere İstanbul'a gitmemiş Anadolu veya Rumelili şairlerin girmesi dahi ender görülen bir durumdur. Konuyu bu boyutuyla da düşünmek gerekir.

Safevî'nin hatırası şiirlerle yaşatılmaya çalışılmış, mecliste, erkânda onun şiirleri okunmuş, Dîvân'ı olmasa bile parça parça şiirleri mecmualarda ve cönklerle yazılagelmiştir.³ Sözlü kültür aktarımının çok baskın olduğu Alevî-Bektaşî unsurlar içinde sözlü edebiyatın yazıya geçirilmesinde de pek çok sorunlar yaşanmış, şiir mecmuaları ve cönklerle Hatâyî şiirleri büyük tahrifatlarla geçmiştir. Zamanla "Şah" Hatâyî'nin hatırası ile Alevî toplum arasında öyle kuvvetli manevî bağlar oluşmuştur ki şiir denince Hatâyî, Hatâyî denince şiir akla gelir olmuştur. Abdülbaki Gölpınarlı'nın aktardığı şu ilginç anekdot

3 "Dîvân nüshalarının çoğaltılmaması" ibaresini mevcut durum itibarıyla söylüyoruz. (Bu dipnot, bu yazının tamamlanmasına az bir zaman kalana kadar köşeli ayraç içine aldığımız şu şekilde devam ediyordu): [Bilindiği kadarıyla Türkiye'deki tek Hatâyî Dîvânı nüshası Ali Emiri Millet Kütüphanesi Nu. 131'de bulunmaktadır. Anadolu'da, diğer nüshalara göre çok eksik ve problemliler bir nüsha olan bu yazmadan başka nüshaların da yazıldığına kuşku yok. Meselâ Sadettin Nüzhet Ergun, Fuat Köprülü'de bir nüsha bulunduğunu söylüyor ancak bu nüshanın şu an nerede olduğu bilinmemektedir. Keza Edirneli Nazmî'nin Mecma'u'n-nezâ'ir'inde Hatâyî'nin hemen hepsi de Dîvân nüshalarında bulunan 10 adet gazeli vardır. Kuvvetle muhtemeldir ki Nazmî bu gazelleri bir Hatâyî Dîvânı'na bakarak kaydetmiştir. Türlü sebeplerle zamanın gadrine uğramak yazmaların âdeti kaderidir. Yani Hatâyî Dîvânı'nın Türkiye'de fazla nüshasının bulunmamasını sadece Yavuz-Şah İsmail veya Osmanlı-Safevî mücadelesine indirgemek doğru olmayabilir.] Sonradan Dîvân'ın beş nüshasını daha tespit ettik ki, bunlardan biri İstanbul Büyükşehir Belediyesi O. Ergin Yazmaları 226/2 numarada kayıtlıdır. Bu durum, görüşümüzü pekiştirdiği gibi özellikle yazma nüshalarla ilgili söz ederken "bilindiğine göre", "mevcut bilgilerimize nazaran" gibi esnek ifadeler kullanılması gerektiğini bir kez daha ortaya koymasını bakımından da kayda değerdir.

bu meselenin boyutlarını ortaya koyar mahiyettedir:

"Alevîler Hatâyî'yi, bu mahlası o kadar hususîlikten çıkarmışlar, o kadar umumîleştirilmişlerdir ki herhangi bir şiirin şairini sorarlarken 'Bu şiirin Hatâyî'si kimin?' diye sorarlar ve Hatâyî mahlaslı herhangi bir şiir okunurken mecliste kadınlar ayağa kalkar, erkekler diz çöker." (Gölpınarlı, 1953: 19).

Bu anekdot bize pek çok şeyi söylemektedir. Asıl kimliğini -ya sözüne dikkat çekmek için ya Hatâyî'yi tazim için, belki taklit amacıyla belki de bambaşka sebeplerle saklamak isteyen Alevî ozanlar, koşmalarında, nefeslerinde kendi adları yerine Hatâyî'yi tapşırılmışlar, böylece Hatâyî gölgesi altında şiirlerinin itibarını artırmışlar ama öte yandan da pek çok Hatâyî'nin ortaya çıkmasına yol açmışlardır.

Hatâyî mahlaslı çok sayıda şair olduğu o kadar bellidir ki, İbrahim Arslanoğlu'nun bu duruma başka örnekler de gösterdiği şiirlerin birinde şair asıl adını şöyle söylüyor (1992: 336):

Hatâyî lâkabım Ca'ferî ismim
Bir levh üzerine yazıldı resmim
Bâtin madeninden oluptur cismim
Hikmet-i Hudâ'ya uğradım geldim

Hatâyî mahlaslı şiirlerdeki tek karışıklık bu da değildir. Yunus Emre, Pir Sultan Abdâl, Nesîmî, Kul Himmet gibi başka şairlere ait olduğu bilinen pek çok şiir cönklerle ve mecmualara Hatâyî adıyla geçmiştir.

Bize öyle geliyor ki bu cönklerin sahipleri kime ait olduğunu bilemedikleri, emin olmadıkları şiirleri Hatâyî adına kaydetmekte bir beis görmemişlerdir. Meselâ şahsî kütüphanemizde yer alan 42 numaralı mecmuanın (Mec. 42) 124a sayfasında geçen “-dan sayılır” redifli şiir ile⁴ hem aynı mecmuanın 127a sayfasında hem de Mec. 27, 15b’de yer alan “Turnalar Ali’yi görmediniz mi” tek ayaklı şiir, bu mecmualarda Hatâyî mahlasını taşıırken kaynaklarda Pîr Sultân Abdâl’a ait görünmektedir.

Keza Teslîm Abdâl’ın şiirleri arasında anılan “Dört kapunun kangısından girdiñ sen” tek ayaklı şiir Mec. 27, 16a sayfasında Hatâyî adına kayıtlıdır. Kul Himmet’in “Mihmân hoş geldiñ hoş geldiñ” tek ayaklı şiiri -diğerleri gibi bazı değişikliklerle Hatâyî’ye ait gösterilmektedir (Mec. 27, 16b). Biz burada bu şiirlere yer vermedik.⁵

Bu yazının esas konusu Hatâyî mahlaslı şiirlerin gerçekte kime ait olduğunun araştırılması değildir. Ancak bu yazıyla da doğrudan ilgili bulunması açısından bahsedilmesi elzem olduğuna binaen bu hususta birkaç söz daha söylemek isteriz. Bir kere,

4 Bu şiir Ergun, 1956: 75’de de vardır. Ergun, bu şiir gibi bazı benzerlik taşıyan başka şiirleri de “nazire” olarak nitelemektedir ve bunu başka araştırmacılar da kabul etmiş görünmektedir. Meselâ bkz. Arslanoğlu, 1992: 407, 530 (Arslanoğlu nazire için “benzek” tabirini kullanır). Bize göre bunlar nazire değil asıl şiirlerin tahrif edilerek Hatâyî’ye mal edilmiş şeklidir.

5 Ancak kuvvetli bir ihtimalle Aziz Mahmud Hüdâyî’ye ait olan bir şiiri istisna olarak metne dâhil ettik ki sebebi ileride açıklanacaktır.

Hatâyî’nin aşağıda sayılan 20’nin üzerinde Dîvân nüshası içinde heceyle yazılmış şiirler yalnız Türkiye’de bulunan iki nüshada mevcuttur. Diğer bütün nüshalardaki şiirler, tamamen aruzla yazılmış ve pek çoğu da Dîvân şiiri normlarına uygun şiirlerdir. Kim tarafından ne zaman çoğaltıldığı bilinmeyen her iki İstanbul nüshasının da müstensihler tarafından -tıpkı Sadettin Nüzhet’in yaptığı gibi- hiçbir ayırım gözetmeksizin mecmua ve cönklerde rastladıkları Hatâyî mahlaslı şiirleri de içine katılarak oluşturulduğu çok açıktır.⁶ Bir dîvân şairi olduğuna kuşku duyulmayan Hatâyî’nin XVI. yüzyıl gibi klâsik şiirin bütün kurallarıyla oturduğu, oturmak bir tarafa zirveye kurulduğu bir çağda -iddia edildiği gibi Kızılbaşlığı Anadolu’da yaymak kaygısıyla da olsa- hece ölçüsüyle şiirler yazmasının pek mümkün olmadığı

6 İlk defa bu yazıyla tarafımızdan bilim âlemine duyurulan İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları nüshasının, kâğıt, yazı ve cilt özellikleri gibi teknik bakımdan muahhar bir nüsha olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Pek çok imlâ hatasından da fazla bilgili bir kimse olmadığı anlaşılan meçhul müstensihin kaleminden çıkan bu nüshanın da mecmua ve cönkler vb. Aleviliğe dair kaynaklardan toplanan şiirlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Meselâ bizim burada yayımladığımız Buyruk’tan alınan manzumelerden 6’sı bu Dîvân nüshasında da hemen hemen aynen yer almaktadır ki bu da Dîvân’ın bu nüshasının kaynaklarından birinin de Buyruk olduğu ihtimalini gösterir.

nı; bunun akla ve âdete de uygun olmadığı kanaatindeyiz.⁷

Şahsî kütüphanemizdeki şiir mecmuaları ve cönklerde bulunan Hatâyî mahlaslı şiirlerden, yaptığımız literatür taramasında yayımlanmadığını tespit ettiklerimizin neşrine geçmeden önce, konuyla doğrudan ilgili olduğu için Hatâyî Dîvânı'nın nüshaları ve özellikle de Dîvân üzerinde bugüne değin yapılan neşriyat üzerinde durmak istiyoruz.

Hatâyî Dîvânı'nın nüshaları Dîvân üzerinde yapılan son çalışmada (Necf-Cavaşir, 2006: 152-155) 16 adet olarak tespit edilmiştir. Buna göre Dîvân'ın bilinen en eski nüshası, şairin ölümünden 11 yıl sonra istinsah edilen Taşkent nüshasıdır. Özbekistan Bilimler Akademisi'nde bulu-

7 Cönklerde, şiir mecmualarında ve kısmen Alevî-Bektaşî kültürüne ait -Buyruk'ta, çeşitli fütüvvetnâmelerde ve erkânâmelerde görüldüğü gibi- kimi yazmalarda sıkça karşımıza çıkan Hatâyî mahlaslı şiirlerin aslında Şah İsmail Hatâyî'ye ait olup olmadığı konusu, birinci öncelikli mesele olarak ele alınması gerekirken Dîvân'ı neşredenler bile bu konuya ya hiç değinmemişler (Azerî nâşirler gibi) ya da şöyle bir dokunup geçmişlerdir (N. Birdoğan gibi). Bu hususu bir problematik olarak kabul ederek görüş beyan eden, iki Dîvân nâşiri (S. N. Ergun ve İ. Arslanoğlu) ile bir bildiri metniyle meseleye eğilen M. Sabri Koz (2004) dışında bir araştırmacı göremedik. Öyle ki, "Hatâyî'nin Şiir Dünyası" başlıklı, bize göre tam da bu meselenin odağındaki bir doktora tezinde (Temizkan, 2001) bile konunun çok da önemli telâkki edilmemesi calib-i dikkattir. Bu konudaki görüş ve tespitlerimiz, "Şah İsmail Hatâyî'nin Şiirlerinde Kullandığı Vezin Meselesi" başlıklı -yayımlanacak- yazımızda temellendirilmeye çalışılmıştır. Burada bu kadarla iktifa ediyoruz.

nan bu yazmadan başka İran'da yedi nüsha (varlıkları ilk defa Mirza Resul İsmailzade tarafından bildirilen Tebriz'de Sultan el-Gürayf'nin özel kütüphanesinde bulunan nüsha ve Tebriz Millî Kütüphanesi nüshası; ilk kez Necf-Cavaşir neşrinde tanıtılan Kum Mescid-i Azam Kütüphanesi ve Tahran Merkez Kütüphanesi Belgeler Bölümü nüshalarıyla Tahran Eski Şahensah Kütüphanesi⁸, Erdebil Dâru'l-irşâd ve İran Millî Kütüphanesi nüshası) bulunmaktadır. İki nüshası Paris Millî Kütüphane'de bulunan Hatâyî Dîvânı'nın birer nüshası da Londra'da British Museum, Vatikan'da Apostol Kütüphanesi, Berlin Kütüphanesi Doğu Yazmaları Bölümü, Bakü'de Azerbaycan El Yazmaları Fondu⁹ ve Afganistan'da Mezar-ı Şerif Bahtar Müzesi'nde bulunmaktadır. Eserin diğer nüshalardan hem şiir adedinin azlığı, hem de hece ölçüsüyle şiirler barındırması açısından oldukça farklı olan bir nüshası da İstanbul Millet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.¹⁰ Bunlardan başka Sadettin Nüzhet Ergun, Dîvân'ın bir nüshasının da

8 Bu nüshayla ilgili bütün malumat bir katalog bilgisine dayanmakta olup, İran'da yapılan çalışmalarda da kullanılmadığı dikkat çekmektedir.

9 Necf-Cavaşir neşrinde 14. sırada gösterilen bu nüshadan başka bir yerde bahsedildiğini görmedik. Azeri araştırmacıların yer yer basılı divan metinlerini de "nüsha" olarak değerlendirdiklerini biliyoruz. Hamid Araslı gibi yıllarca o kurumun başında olan bir ilim adamının bu fondaki yazmadan habersiz olabileceğine ihtimal vermiyoruz. Nüsha hakkında ayrıntılı bilgi verilmeyişi bizce bu nüshayı da meşuk hükümüne düşürmektedir.

10 Bu nüshalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmailzade, 2004: 9-23; Necf-Cavaşir, 2006: 152-155.

Fuat Köprülü'nün kütüphanesinde olduğunu bildirmektedir (1956: 19).¹¹

Biz de bu nüshalara, Şah İsmail Hatâyî ve onun Dîvân'ı üzerine bugün kadar yapılan çalışmalarda sözü edilmeyen, başka bir deyişle araştırmacıların varlığından haberdar olmadıkları beş yeni nüsha ilâve ettik. Biri Türkiye'de, ikisi İran'da, ikisi de Mısır'da bulunan bu beş nüshadan Mısır kütüphanelerinde bulunanları henüz görme şansımız olmadı. Söz konusu beş nüshanın özellikleri şöyledir:

1) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları Nu: 226/2 nüshası

Yeri belli ikinci Türkiye nüshası olarak ifade edebileceğimiz bu yazma, 50 varak olup yazmanın 61b-111b sayfaları arasında yer almaktadır.¹² Sırtı açık kahverengi meşin, çiçek desenli mavi ebru kaplı mukavva cilt içinde, krem renkli ahırlı kâğıda başlıklar ve mahlaslar kırmızı olmak üzere siyah mürekkeple ve rik'a-nesih karışımı bir hatla yazılmıştır. Her sayfada 21 satır ve çift sütun üzerine yazılan nüshada yer yer derkenarlarda müstensih veya bir başkası tarafından

11 Ergun'un böyle bir nüshadan söz etmesine rağmen çalışmasında bu yazmayı kullanmadığına nazaran, bu nüshayı kendisinin de görmediğini veya gördüyse de yararlanmadığını çıkarabiliriz. Köprülü'nün yazmalarının çoğunun Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'nde bulunduğunu biliyoruz. Ne var ki adı geçen kütüphanenin yazmalar kataloğunda böyle bir eser yer almamaktadır.

12 İlgili katalogda (Bayraktar, 1993: 53) 41-91 yapraklar arasında bulunduğu bilgisi nüshaya göre doğru değildir.

yapılan tashihler dikkat çekmektedir. Kafiye harflerinin kırmızı başlıklarla belirtilmesi dolayısıyla ilk bakışta mürettep bir dîvân görünümündeysen de buna pek uyulmadığı fark edilmektedir. Aruz ve heceyle yazılan şiirler bir sıra gözetilmeden karışık olarak yer almıştır. 103a-107a arasında "Nasihatname" vardır. Aruzla yazılmış 108 (80 gazel, 3 murabba, 2 tuyuğ, 2 müfred, münacat başlıklı 34 beyitlik bir mesnevi, 2 terci-i bend), heceyle yazılmış 69 (koşmalar ve heceyle 2 müseddes) olmak üzere toplamda 177 adet manzume mevcuttur.

Bu nüsha pek çok bakımdan Sadettin Nüzhet'in neşrine esas olan Millet Kütüphanesi nüshasıyla benzerlikler taşımaktadır. İki nüsha arasındaki en önemli benzerlik, her ikisinin de "muhtasar" olması ve hece vezniyle yazılan şiirleri de barındırmalarıdır. Bununla birlikte nüshaların birbirinden veya ikisinin aynı nüshadan kopya edilmediği, ihtiva ettikleri şiirlerin farklılığından anlaşılmaktadır.

2) İran İslâmî Şura Meclisi Kütüphanesi (Eski adı: Kitabhane-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî), Nu: 4096 (Demirbaş nu: 62919) nüshası

69 yapraktan oluşan nüsha, sırtı kahverengi, şemseli, salbekli, zincir bordürlü vişne renkli meşin ciltte, kalın kahverengi kâğıda her sayfada 12 satır ve iki sütun üzerine nestalik hatla yazılmıştır. Her sayfası altın cetvelli ve her şiirin unvan kısmında dikdörtgen çerçeveler içinde nefis tezhipler bulunan bu

nüshada bütün mahlaslar da altın yaldızla yazılmıştır. Baştan ve sondan eksik olduğu gibi orta kısımlardan da eksik varaklar olduğu anlaşılan nüshada istinsah bilgileri de kayıtlı değildir. Zamanla yıpranma ve neme maruz kalma dolayısıyla yer yer korozyona uğramıştır ve silinmeler az da olsa okumayı zorlaştıracak durumdadır. En eski Hatâyî yazmalarından biri olduğuna kuşku olmayan bu nüshada, aslında müretteb olmakla birlikte muhtemelen zamanla dağılan yaprakların yanlış ciltlenmesi sonucunda sayfalar oldukça karışmıştır. Nüshada 216 gazel, 7 tuyuğ ve 1 müseddes mevcuttur.

**3) İran İslâmî Şura Meclisi
Kütüphanesi (Eski adı: Kitabhane-i
Meclis-i Şûrâ-yı Millî), Nu: 4077
(Demirbaş nu: 62898) nüshası**

11 yaprak tutarında çok noksan bir nüshadır. Koyu kahverengi meşin kapak üzerine açık vişne renkli, ortası çiçek desenli, gömme şemseli, salbekli, köşebentli ve çiçek motifli bordürüyle sanatlı bir cilt içindedir. Cilt ön kapağının içinde çiçek resmi, 1b sayfasında elinde kuş tutan bir kız minyatürü vardır. Her sayfa 12 satırlı, çift sütun üzerine cetvelli olarak hazırlanan nüsha siyah mürekkeple ve nestalik hatla yazılmıştır. Bu nüshada da diğer Tahran nüshası gibi şiirlerin unvan kısımları çerçeve içinde nefis tehiplidir. Tek bir cilt içinde müstakil bir kitap olmasına nazaran aslında tam bir dîvân olup zamanla pek çok yaprağın koptuğu anlaşılan nüshanın derkenarlarında da şairin “Dehnâme” mesnevisi yer almaktadır.

İstinsah bilgileri bulunmayan bu nüshanın da oldukça eski olduğu bellidir. Aralardaki kopukluklar nedeniyle başı veya sonu bulunmayan şiirler olduğu için şiir sayısını tam olarak tayin etmek zor olmakla beraber kimileri eksik olan 31’i Türkçe ve 1’i Farsça 32 gazel vardır.

**4) Mısır Milli Kütüphanesi
(Kahire) Türkçe Yazmalar Bölümü
40 numarada (51 varak)**

**5) Mısır Hidiv Kütüphanesi
(Kahire) Nu: 9090/1 nüshası**

Yeni tespit ettiğimiz bu beş nüshayla birlikte -birkaçının yeri bilinmeyen- toplam 23 nüshadan söz edildiğini söylemek yanlış olmaz.

Hatâyî Dîvânı’nın neşirleri üzerine de şunları söyleyebiliriz. Dîvân’ın kitap olarak ilk neşri, Selman Mümtaz’ın 1937 yılında Erdibil nüshası üzerinden yaptığı baskıdır.¹³ İkinci neşir ise Türkiye’de yapılmıştır. Sadedtin Nüzhet Ergun, Dîvân’ın Millet Kütüphanesi nüshası ve gördüğü bazı mecmua ve cönklerden topladığı şiirlerle oluşturduğu metni *Şah İsmail i Safevî Hayatı ve Nefesleri* adı altında 1946 yılında neşretmiş, 10 yıl sonra eseri yeniden bastırmıştır. Eserde sırasıyla önce -hece adedine göre tasnif edilmek üzere- 105 adet hece vezniyle yazılmış şiir, ardından 67 gazel, 6 murabba, 1 müseddes, 1 terci-i bend, “Mesneviler” başlığı altında 2

¹³ Tek nüsha üzerinden hazırlanan Selman Mümtaz’ın neşrine ulaşmamız mümkün olmadı. Diğer neşirlerin açık künyeleri bibliyografyada verilmiştir.

mesnevi ve nihayet "Dehname'den" başlığı altında çoğu Dehnâme'nin bölüm sonlarında yer alan gazellerden olmak üzere 9 manzumeye yer verilmiştir ki bunları ayrı birer manzume kabul etmemek gerekir. Ergun, eserinin sonunda -yazılış benzerliği dolayısıyla şiirleri birbirine karıştığı iddiasıyla Hatâyî gibi XVI. yüzyıl şairlerinden olan Midillili Hitâbî'ye ait olduğunu bildirdiği bazı gazellere de yer vermiştir.¹⁴ Toplam 182 manzumeye, yayımlanmış Hatâyî divanları içinde metin sayısı en az olan neşir budur.

Turhan Genceî'nin -metin kısmı Arap harfleriyle olmak üzere- İtalyanca neşrettiği çalışması ise 1959'da Napoli'de basılmıştır. Bu neşir, eserin tenkitli metin hâlinde hazırlanan ilk neşridir. Bu çalışmada sadece Avrupa'daki nüshalar (İngiltere ve Vatikan nüshalarıyla iki Paris nüshası) değerlendirilmiştir. Eserde, herhangi bir nazım şekli ve alfabe sırası gözetilmeksizin toplam 259 manzumeye yer verilmiştir. Nüsha farkları dipnot değil sonnot şeklinde kitabın sonunda gösterilmiştir. Çalışmanın sonuna eklenen ilk mısralar fihristi, aranan şiirlerin bulunmasını kolaylaştırırken¹⁵ hemen ardında yer alan vezin fihristi şairin kullandığı vezin sıklığını bize göstermektedir (Gandjei, 1959: 11-23).

1966'da Bakü'de Hamid Araslı'nın redaktörlüğünde Aziz Aka Memmedov tarafından -metin ve aparatların bulunduğu

bölüm Arap harfleriyle olmak üzere- hazırlanan Dîvân, *Şah İsmail Hatai-Eserleri* adıyla hazırlanan 2 ciltlik külliyyatın 1. cildinde yer alır. Dîvân'da 371 gazel, 1 Farsça gazel, "Rubailer" başlığı altında 11 tuyuğ, 21 ilave gazel, 1 terci-i bend, 1 murabba, 1 kıt'a, 15 kaside bulunmaktadır. 2. ciltte ise Hatâyî'nin mesnevilerine yer verilmesi açısından bu çalışma aynı zamanda ilk "külliyyat" durumundadır. Memmedov, tenkitli metin olarak hazırladığı bu eserini iki Paris nüshası, Londra, Vatikan, Erdebil, Mezar-ı Şerif ve İstanbul nüshalarından yararlanarak oluşturmuştur.

Dîvân'ın Türkiye'de ikinci neşri Nejat Birdoğan tarafından yapılmıştır. Birdoğan'ın 1991 yılında neşrettiği Dîvân, 2006 yılında yayımlanacak Hatâî Külliyyâtı'na gelene kadar Türkiye'de basılmış en hacimli Hatâyî Dîvânı olarak öne çıkmaktadır. Ergun'un yaptığı gibi önce heceyle yazılan şiirlere yer veren Birdoğan, daha sonra aruzla yazılan şiirler, nihayet mesnevilere yer vermiştir. Yazar eserinin ön sözünde kitabını hazırlarken daha önce yapılan çalışmalarını kullandığını, Erdebil nüshasını gördüğünü ve ek olarak çeşitli cönklerde yer alan ve daha önce yayımlanmamış deyişleri de ilk defa yayımladığını söylemektedir. Yazar, aruzla 317, heceyle 28 şiirin Türkiye'de ilk defa yayımlandığını belirtmektedir. Eserde, 139'u hece, 379'u aruzla yazılmış toplam 518 şiir yer alır. Birdoğan'ın, eserinin giriş kısmında kendisinin de bir örnek göstererek "*Demek ki 'Şâh Hatâî' veya yalnız 'Hatâî' adını kullanan başka ozanlar var.*" (2001: 35) dediği hâlde

14 Bu konudaki tespitlerimiz ileride açıklanacaktır.

15 Bu hususta Ergun neşrinin bir öncü olduğunu söylemek gerekir. Zira ondan sonra Genceî ve diğer bütün Hatâyî neşirlerinde ilk mısra dizini uygulanagelmıştır.

bunlar arasında bir seçim yapıp yapmadığından, bu problem karşısında nasıl bir yol izlediğinden bahsetmemesini çalışmanın bir eksikliği olarak kaydetmek gerekir. Metinlerin kaynağının gösterilmemesi, bu neşrin önemli bir başka kusuru olarak dikkat çekmektedir.

İbrahim Arslanoğlu tarafından hazırlanan ve 1992 yılında neşredilen *Şah İsmail Hatâyî ve Anadolu Hatâyîleri* adlı çalışma, metni kadar Hatâyî mahlaslı şiirlerin Şah İsmail'e aidiyeti konusunun tartışıldığı inceleme bölümüyle de dikkat çekmektedir. Bu neşirde Latin alfabesine göre sıralanmış 258 gazel, 1 murabba, 1 müseddes, "Rubailer" başlığı altında 10 tuyuğ ve 1 mesnevi bulunmaktadır. Şairin "Külliyât"ını oluşturan diğer şiirlerden sonra "Şüpheliler" başlığı altında 145 gazel, 5 murabba, 1 terci-i bend, 1 mesnevi, nazım şekli belirtilmeden sıralanmış 1 rubai, 1 kıt'a, 1 mesnevi ve 1 matla' bulunmaktadır.¹⁶ Arslanoğlu daha sonra "Anadolu Hatâyî"leri başlığı altında Hatâyî, Can Hatâyî, Derdimend Hatâyî, Kul Hatâyî, Pîr Hatâyî, Sultân Hatâyî, Şâh Hatâyî mahlaslarıyla, bazıları aruz, çoğu he-

ceyle yazılmış 200'ün üzerinde şiire yer verir. Yazarın, Şah İsmail Hatâyî'ye ait olmadığını düşündüğü için "Anadolu Hatâyîleri" üst başlığında neşrettiği bu şiirlerle birlikte hesaplandığında kemiyet bakımından, yayımlanan Hatâyî şiirlerinin bir arada olduğu en hacimli çalışma budur. Bu neşirde de Birdoğan neşri gibi metinlerin kaynakları gösterilmemiştir.¹⁷

İranlı araştırmacı Mirza Resul İsmailzade, önce İran'da 2001 yılında Arap harfleriyle Türkçe *Şah İsmail Sefevi (Hetai) Külliyyatı* adıyla neşrettiği çalışmasını 2003'de İran'da, 2004'de ise Bakü'de Latin harfleriyle bastırmıştır. İsmailzade, bu neşri, kendi bildirdiğine göre Dîvân'ın bilinen yazma nüshalarından başka Memmedov, Ergun ve Arslanoğlu neşirlerinden de istifade ederek hazırlamıştır. Nüsha farklarının sadece Arap harfli baskılarda gösterildiği bu çalışmada yazar, şüpheli gördüğü şiirlerin başına (*) işareti koymuştur. Bu neşrin en kayda

16 Arslanoğlu, bu gruptaki şiirleri neden "şüpheli" gördüğüne dair tatmin edici bir izah getirmez. Ön-sözde her ne kadar Taşkent nüshasını esas aldığını, orada bulunmayan şiirleri "Şüpheliler" arasına aldığını yazsa da neden böyle yaptığını açıklamamaktadır. Taşkent nüshasının bilinen en eski tarihli nüsha olmasından dolayı böyle bir yola başvurmışsa (ki yazar bunu belirtmiyor) bu doğru bir tercih kabul edilemez. Müellif hattı nüsha bulunmadığına göre tarih önceliğini yegâne ölçüt olarak kabul etmek doğru olmaz. Nitekim Dîvân'ın diğer neşirleri ulaşabildikleri bütün nüshaları değerlendirmişlerdir ki doğru olan da budur.

17 Birdoğan ve Arslanoğlu neşri için kullandığımız "kaynakların gösterilmemesi" nâkısı Türkiye'de yapılan son neşir (Neccef-Cavanşir, 2006) için de geçerlidir. "Yerlerin gösterilmemesi" derken kastımız, her bir manzume için hangi Dîvân nüshasından, hangi yayından yahut cönk veya mecmuadan alındığının gösterilmemiş olmasıdır. Eserin sonunda genel bir kaynakça verilmesi bu noktada yeterli görülemez. Tek tek her bir manzumenin sıhhat derecesinin tayini, gerektiğinde araştırmacıların o şiirlerin orijinallerine bakabilmeleri ancak bu yolla mümkündür. Hâlbuki Sadettin Nüzhet Ergun'un neredeyse 50 yıl önce uyguladığı metot örnek olarak ortadaydı. Tenkitli metin esaslarının güdülmeyeceği, transkripsiyon alfabesinin kullanılmadığı (sadece Neccef-Cavanşir neşrinde kullanılmıştır.) bu neşirler esasında popüler neşir kabul edilir. Ne var ki burada böyle bir ayırım yapmadan hepsini tanıtmak gerektiğini düşündük.

değer tarafı daha önce varlığı bilinmeyen iki nüshanın değerlendirilmiş olmasıdır. İsmailzade neşrinde 418 gazel, 12 kaside, 1 terci-i bend, 1 müseddes, 7 murabba, 3 kıt'a¹⁸, 1 müstezad, "Rubailer" başlığı altında 11 tuyuğ ve "Koşmalar ve Geraylılar" başlığı altında hece ölçüsüyle yazılmış 41 manzume bulunmaktadır.¹⁹ Eserin devamında Hatâyî Külliyyatı'nın diğer eserlerine (Nasihat-name, Deh-name) yer verilmiştir.

Dîvân'ın son neşri ise Ekber N. Necef ve Babek Cavaşir tarafından İstanbul'da *Şah Hatâ'î Külliyyatı* adıyla 2006 yılında yapılmıştır. Çalışmanın oldukça ayrıntılı denilebilecek giriş ve inceleme kısımlarında Hatâyî'nin edebî kişiliğinden ziyade tarihî kimliği üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada da daha önceki neşirlerde bahsedilmeyen iki İran nüshası (Kum ve Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi nüshaları) bildirilmektedir ki bizce eseri değerli kılan da budur.²⁰ Çalışmanın muhtelif yerlerinde

18 Kıt'alar başlığı altında verilen 3 manzumenin ilki gazel, 3. sü tuyuğdur.

19 Araştırmacı, çalışmasının her iki baskısında da Hatâyî adına kayıtlı hece ölçüsüyle yazılan şiirler hakkında "Şairin koşmalar hissesindeki 11 ve 8 hecalı şiirleri çok şüphelidir." (İsmailzade, 2001: 37), "Şairin koşmalar ve geraylılar sırasındaki 8 ve 11 hecalı şiirleri çok şüphe doğurur." (İsmailzade, 2004: 27) demekle birlikte bu şiirleri eserine dâhil etmiştir. Şüphesinin sebebine dair de bir açıklama yapmamıştır.

20 Ne var ki bu nüshaların neşre ne kattığına dair bir söz edilmemesi dikkat çekmektedir. Bu yeni bulunan iki nüsha Dîvân'ın hacmini artırmış mıdır, bir önceki çalışma olan İsmailzade neşriden bu neşrin farkı veya fazlalığı nedir gibi sorulara eserde bir cevap bulamıyoruz.

daha önce yapılan Dîvân neşirleri üzerinde değerlendirmeler yapılmaktadır.²¹ Necef-Cavaşir neşrinde transkripsiyon alfabesi kullanılmış ve son kısma bir "sözlük" eklenmiştir. Bu neşirde İsmailzade neşrinde gösterilen nüshalar (2004: 11-24) aynen ve aynı sırayla gösterilmiştir (Necef-Cavaşir, 2006: 152-157). Birdoğan ve Arslanoğlu gibi bunda da yayımlanan şiirlerin nerede bulunduğu gösterilmemiştir. Bu çalışmada yer alan manzumelerin nazım şekillerine göre dağılımı şöyledir: 422 gazel, 13 kaside, 8 murabba, 1 terci-i bend, 1 müseddes, "Kıt'alar" başlığı altında 4 şiir²² bir "tek beyt" (matla'), 1 müstezad, 8 murabba, 1 rubai, 10 tuyuğ, 33 koşma, "Varsağılar" başlığı altında 3, "Geraylılar" başlığı altında 15 şiir, 8 bayatı ve 2 mesnevi yer almaktadır. Eserin devamında Hatâyî Külliyyatı'nın diğer eserlerine (Nasihat-name, Deh-name) yer verilmiştir.

Kanaatimizce hem Avrupa nüshaları, hem de H. 942 (1535) yılında istinsah edilen, şuanki bilgilerimize göre en eski nüsha olan Taşkent nüshası ve diğer şark nüshalarını kullanması hasebiyle en etraflı neşir Mir-

21 Ne var ki bu değerlendirmelerde bazı kayda değer hatalar vardır. Nâşirler, bugüne kadar yapılan Dîvân neşirlerinin -Turhan Genceî neşrini hariç tutarak- bilimsel baskısının yapılmadığı iddia etmektedirler. Yazarların bilimsellik derken ölçütlerinin ne olduğunu bilemiyoruz ama gerek Memmedov, gerekse İsmailzade neşirleri tenkitli metin hâlinde hazırlanmıştır. Kendi neşirlerinde nüsha farkları gösterilmediği gibi şiirlerin hangi nüshalardan alındığı dahi gösterilmemektedir ki bilimsellik adına önemli bir eksikliklerdir.

22 1 numaralı şiir gazel, 3 numaralı şiir tuyuğ, 4 numaralı şiir ise nakıs gazeldir.

za Resul İsmailzade tarafından neşredilen Dîvân'dır.²³

Netice olarak tekraren söyleyelim ki, yukarıda özetlediğimiz sebepler çerçevesinde, şiiriyet bakımından ne düzeyde olursa olsun hece ölçüsüyle yazılan Hatâyî mahlaslı şiirlerin Şah İsmail Hatâyî'ye ait olması ihtimalini çok zayıf görüyoruz. Bu kanaatimize rağmen bu yazıda, Hatâyî mahlasını taşıyan hece vezniyle yazılmış şiirler de neşredilmiştir. Bu bir çelişki gibi görülmemelidir. İleride bu şiirler üzerinde derinlemesine çalışma yapmak isteyecek, Hatâyî'leri birbirinden tefrik etmeye çalışacak araştırmacılar için bunların, hususiyle şahsî bir kütüphanede bulunması açısından, değerli malzeme oluşturacağını düşünüyoruz. Heceyle yazılan şiirler arasına mısralarında vezin ve/veya kafiye kusuru olan şiirler de dâhil edilmiştir. Hatâyî mahlaslı şiirlerin Anadolu Alevîleri arasındaki yüzyıllar süren macerası düşünüldüğünde bunun son derece tabii olduğu görülecektir. Bütün bu sebeplerle, vezin, mânâ, şiiriyet gibi teknik veya anlama müteallik hiçbir kayda tabi olmadan bu mahlası taşıyan daha önce yayımlanmamış bütün şiirleri buraya kaydetmeyi yeğledik.²⁴

Bu makaleyle, 8'i aruzla (biri dokuz bendlik 1 murabba ve 7 gazel), 24'ü heceyle yazılmış olmak üzere toplam 32 şiir ilk defa olarak yayımlanmaktadır. Bu şiirlerin 22'si kütüphanemizdeki muhtelif şiir mecmuaları ve cönklerde yer almaktadır. Bazıları cönkler ve mecmualarda da bulunan 11 şiir ise yine kütüphanemizde bulunan *Şeyh Safî Buyruğu* yazmasında da yer alan şiirlerdir.²⁵ İçindeki şiirlere nazaran bu Buyruk nüshası küçük bir Bektaşî şiirleri mecmuası gibidir (Bkz. Eserin nüsha tavsifi). Buyruk'ta bulunan şiirlerden özellikle bahsetmek istiyoruz. Bunlar, -birkaçı müstesna olmak üzere- edebî değeri de yüksek olan şiirlerdir. Bu Buyruk nüshasında Hatâyî mahlaslı toplam 31 şiir vardır. Bazıları aruz, bazıları heceyle yazılan bu şiirlerden 11'i şairin yayımlanan dîvânlarının hiçbirinde yer almamaktadır.

Bu yazıda Hatâyî'nin edebî kişiliğine dair bir değerlendirme amacı güdülmemekle beraber özellikle aruzla yazılan son gazel olarak neşrettiğimiz şiire dikkat çekmek istiyoruz. Çünkü sade ve akıcı bir dille yazılan bu şiir, bizim şimdiye kadar hiç karşılaşmadığımız bir aruz kalıbıyla yazılmıştır. Bir kapalı, bir açık, üç kapalı heceden oluşan

²³ Bu neşrin en zayıf yönü ise "dil"idir. İsmailzade, Hatâyî'nin dilini, devrinin dil hususiyetlerini tamamen gözardı etmiş, hatta metinlerin orijinal şekillerini tahrif ederek Tebriz Türklerinin günümüz yazı diline çevirmiştir.

²⁴ Bu tercihimizde, konu üzerine sık sık görüş alışverişinde bulunduğumuz Dr. Doğan Kaya hocamızın telkinleri de etkili olmuştur.

²⁵ Buyruk, Alevî yazılı kültürünün en önemli eserlerindedir. Büyük Buyruk ve Küçük Buyruk adlı iki Buyruk vardır. Bizdeki Büyük Buyruk'tur. Eserin, Şah Tahmasb (1524-1576) tarafından Bisâtî adlı birine yazdırıldığı ihtimalinden söz edilmektedir (Gölpınarlı, 2003: 241). Asıl adı Menâkıbu'l-esrâr Behcetü'l-ahrâr olan eser nüşhaları birbirinden çok farklıdır. Birkaç neşri için bkz. Aytekin trsz.; Bozkurt, 1982; Taşgîn, 2003.

iki tef'ilelik bu kalıp (- / -) -sadece birkaç imâleyle- şiir boyunca aksamadan korunmuş. Doğrusu biz bu kalıbın adını bilmiyoruz ve yaptığımız araştırmalarda da böyle bir kalıba rastlamadık. Aruz kalıplarını bulmak üzere hazırlanan ve oldukça donanımlı bir bilgisayar programı kullanıldığı söylenen <http://nlp.ceng.fatih.edu.tr/aruz/Aruz?> adresi de bir sonuç vermedi. Bu program, vezni *müs tef 'i lâ tün müs tef 'i lâ tün* olarak tespit etmektedir ki kapalı heceler dolayısıyla bunun doğru olamayacağı açıktır. İlginç vezinli bu musammat gazelin ilk iki beyti takti'li okuyuşa göre şöyledir (Altı çizililer kapalı / uzun, italikler açık / kısa heceleri, ^ işareti konmuş sesler imaleyi gösterir):

(-)

İs te yen yâ rın / hâ ki der vâ rın

Bul sa dil dâ rın / şak la res râ rın

Bak ma yan câ nâ / ir di câ nâ na

Gir di mey dâ nâ / ter ki düp â rın

Bu şiiri bir satranç murabba gibi düşünerek her mısraı tek tef'ilelik bir aruz kalıbı saymak da mümkündür. Ancak hem anlam bütünlüğü, hem akıcılık bakımından musammat gazel kabul etmenin daha doğru olacağı kanısındayız. Bu durumda şiirin veznini şu üç adla kabul etmek de mümkün görünüyor; ancak musammat gazellerdeki vezin denkliği şartı düşünüldüğünde ilk kalıp daha uygun gelmektedir:

1. müf te 'î lâ tün / müf te 'î lâ tün

2. fâ 'î lün / fa'lün / fâ 'î lün / fa'lün

3. fâ 'î lâ tün / fa' / fâ 'î lâ tün / fa'

Şiirlerinde kullandığı aruz kalıpları iki elin parmaklarını geçmeyen Hatâyî'nin Türk şiirinde -bildiğimiz kadarıyla- hiç kullanılmayan bu vezni kullanması bize önce oldukça ilginç geldi. Dîvân'ın, İBB Atatürk Kitaplığı'ndaki nüshasında da bu şiirin derkenardaki iki beyit ilâvesiyle mevcut olduğunu gördük. Ancak son dörtlükteki "Hatâyî'den" ibaresinin üzerine düşülen bir sahh kaydıyla derkenardaki "Hüdâyî'den" ibaresi, şiirin Hüdâyî'ye aitliği meselesini gündeme getirdi. Gerçekten de Ziver Tezeren'in neşrettiği Dîvân'da bu şiir bulunuyordu (1985: 108). Bizce de vezin, dil ve üslûp bakımından Hatâyî'ye ait olması ihtimali çok az olan bu şiiri de metinler arasına ekledik. Bunun en önemli sebebi bahis konusu aruz kalıbına dikkat çekmekti. Zira Tezeren bu şiiri 10'lu hece ölçüsü olarak değerlendirmiştir. Bu, edebiyatımızda kullanışına hiç rastlamadığımız vezni bu vesileyle göstermiş oluyoruz.

Yayımladığımız şiirlerden 11'ini ihtiva eden Buyruk'tan sonra en çok manzume, 6 şiirle 25 numaralı cönkte, 4 şiirle 16 numaralı şiir mecmuasında bulunmaktadır. Bazı şiirler kütüphanemizdeki birden fazla cönk veya mecmuada ortaklaşa yer almaktadır ki dipnotlarda bunlar görülebilir. Burada neşrettiğimiz gazellerin ikisi ise yayımlanmış *Hatâyî Dîvânı* neşirlerinde bulunmadığı

hâlde *Mecma'u'n-nezâ'ir*'de yer alan gazellerdir.

Şiirleri önce aruzla yazılanlar ve heceyle yazılanlar olmak üzere ikiye ayırdık. Aruzla yazılanları dîvân tertibine uygun şekilde, önce murabba ve sonra elifba sırasına göre gazeller olmak üzere sıraladık. Heceyle yazılanları ise İbrahim Arslanoğlu'nun isabetli tertibinde olduğu üzere "Hatâyî", "Şâh Hatâyî", "Sultân Hatâyî" ve "Cân Hatâyî" mahlaslarına göre sıraladık. Aruz ve heceyle yazılmış şiirleri kendi içlerinde ayrı ayrı numaralandırdık. Her şiirin başına veznini, (*) işaretiyle düşülen dipnotlarıyla da her bir manzumenin bulunduğu yerleri gösterdik.

Metni neşrederken transkripsiyon alfabesi kullandık. İhtiyaç duyulduğunda metin tamiri cihetine gittik. Tamir edilen bölümleri köşeli ayraç [] içinde gösterdik. Türlü sebeplerden okunamayan yerleri (...) şeklinde gösterdik, okunamayan ibare/bölüm, yazmadan kaynaklanan özel bir durum dolayısıyla okunamamışsa bunu dipnotta da açıkladık. Metin tamiri yapılsa da vezni düzeltilmeyen mısralarda vezin kusurunu dipnotta gösterdik. Ayet ve hadis iktibaslarını italik karakterde dizdik; diğer Arapça ibareleri ise tırnak içinde gösterdik ve hepsinin anlamını dipnotlarda verdik.

Alt çizgi işareti (_) iki ünlü arasında yapılacak ulamayı (vasl) işaret etmektedir (msl: On iki_imâm evliyânuñ sırrısın). İtalik karakterde dizilen harfler ise vezin gereği zihaf yapılan (msl: Bunca kim qavl ü qarâr ikrâr ĩmân üstinedür) veya med yapılması gerektiği

hâlde vezin gereği yapılmayan uzun ünlüleri (msl: Merd olan şarrâf bilür sikke sinân üstinedür) gösterir.

Metinlerin bulunduğu yazmalar ve nüsha tavsifleri

A) Buyruk (Menâkıb-ı Şeyh Safiullah)

Yz. 104, N. 25

245x185 mm, 190x145 mm ölçülerinde, 45 yaprak (90 s.), 24 satırlı. Sırtı deri, ebru kaplı mukavva ciltte, açık krem ince çizgili kâğıda, rik'a hatla yazılmıştır. Söz başları ve kimi kelimeler kırmızı olmak üzere siyah mürekkeple yazılmış. 19 Ramazan 1318 tarihinde "Tarık-i Bektaşî bendelerinden Karahisarî Es-Seyyid Hâfız Hasan ibni Muhammed Nûrî" tarafından yazılmıştır. Asıl metinden (86 s.) sonra Hüsnî mahlaslı 6 adet nefes yer alıyor (s. 87-90).

Başta Hatâyî olmak üzere bazı önde gelen Alevî-Kızılbaş şairlerin şiirleri de metin içinde dağınık olarak bulunmaktadır. Bu şairler şunlardır: Hatâyî (31 şiir), Şâh 'Âlî Emre, 'Âdilî (2), Pîr Sultân (2), Kul Himmet (3), Hüsnî (6).

Bu makaledeki şiirlerden 11'i bu eserde yer almaktadır.

B)²⁶ Cönkler

1) Yz. Nu. 9, Cönk 5

165x95 mm, iç ölçüler muhtelif. 16 yaprak. Yıpranmış ebru kaplı yeşil karton cilt

²⁶ Ayraç içindeki sayılar o şairin o mecmua veya cönkte kaç şiiri bulunduğunu gösterir.

içinde muhtelif satırlı, rik'a hat ile krem renkli ince, basit kâğıda siyah mürekkeple yazılmıştır. İstinsah tarihi ve müstensihî belli değildir. Bir destanda Sultan Abdülmecid'den bahsedilmesine nazaran XIX. yy.'da yazıldığına hükmedilebilir. Cönkteki şiiirlerin tamamı Alevî-Bektaşî şairlere aittir.

Cönk muhtevası: Aşkî (10a), Dertli Kotayî (?), Ferdî, Fevzî (2), Kalender Abdâl, Kaygusuz Abdâl, Kemâl Baba, Muhibbî, Nakşî (2), Nesîmî, Nûrî (2), Peçeci Ahmed, Recânî (?), Rûhî, Seyyid Nizamoğlu, Seyyid Tüte (?), Şah Hatâyî, Şemsî (2), Şems-i Tebrîzî, Vîrânî, Yesârî, Zahmî, Zâtî (?). 11b'de Berat-ı Asker başlıklı mahlas dörtlüğü olmayan bir destan ve 12a'da bir kıt'a vardır.

Bu makaledeki şiiirlerden 1'i bu cönkte yer almaktadır.

2) Yz. Nu. 14, Cönk 10

155x105 mm, iç ölçüler muhtelif. 97 yaprak. Koyu vişne, üzerinde geometrik şekiller olan meşin ciltte, muhtelif satırlı, kırık ta'lik hatla, abadî sarı kâğıda siyah mürekkeple yazılmıştır. İstinsah tarihi ve müstensihî belli değildir. Ancak fizikî konumuna bakılınca oldukça eski olduğu anlaşılan cönkte yer alan şairlerin tamamının XVI. yy. ve öncesinde yaşayan şairler olmasına nazaran da XVI. veya en geç XVII. yy. başlarında tutulduğu söylenebilir. Hâfız, Sâib ve Mevlânâ vb. şairlere ait üzere birçok Farsça şiiire yer vermesi, çoğunluğu Hurûfî ve Bektaşî olan dîvân şairlerinin şiiirlerini barındırması gibi özellikleriyle cönkten ziyade şiiir mecmuası gibidir.

Cönk muhtevası: Âgâhî, Ağnî Dede (2), Ahmed Hambel, Ahmedî, Akşemseddin Baba, Âlî, Arşî (6), Attâr, Bâkî, Bahâyî, Belîğ, Celâlî, Cüneyd-i Bağdâdî, Dürri, Ebussuûd (2), Emrî, Eşrefoğlu Rûmî, Fehîm, Fehmî (2), Feyzî, Fuzûlî, Hâfız (17), Hâkim, Halîlî (2), Hatâyî (3), Hayâlî, Hayretî (3), Hilâlî (4), Huzûrî, Hüdâî, Hüsammedîn, Kabûlî, Kanberî, Kemâl, Kemâl Paşa-zâde (6), Kerîmî, Kitâbî, Matlabî, Mevlânâ (9), Mihr-i Osmân Baba, Misâlî (2), Mücrim, Muhîfî, Nazîrîzâde, Nesîmî (48), Nesîmî (Farsça şiiirler 41), Niyâzî, Örfî, Recâî, Rûhî (4), Sâib (8), Seher Abdâl (34a), Seyfullâh, Sezâyî, Sinânî, Sîretî, Şemsî (46b, 83a), Şems-i Tebrîz (6), Şemsülhakk-ı Tebrîz, Şîrî, Vahdetî (4), Vâhib, Vaslî Beg, Veled, Yunus Emre, Za'fî (2), Zâtî (3).

Ayrıca eserde pek çok Arapça ve Farsça beyitler, rubâiler, Farsça gazel ve kıt'alar, Seher mahlaslı bir şaire ait "Velâyet-nâme-Hikâyet-i dest-borîden" başlıklı 104 beyitlik bir manzume, tasavvufî bir mektup, iki tuyuğ, Yunus Emre'nin "Çıkdım erik dalına anda yedim üzümü" diye başlayan şiiirinin şerhi vardır. "Fî'r-rübâ'iyâti Nesîmî" başlığı altında Nesîmî'nin 18 adet tuyuğu, "Hikâye-i Garîbe", "İstîlâhatü's-sûfiyye" başlığı altında bazı yiyeceklerin tasavvufî ilgileri hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Bu makaledeki şiiirlerden 1'i bu cönkte yer almaktadır.

3) Yz. Nu. 19, Cönk 15

205x75 mm, iç ölçüler muhtelif. 27 yaprak. Siyah meşin (yeni) cilt içinde, muhtelif

satırlı, nesih kırması ile krem renkli çizgi fligranlı kâğıda siyah ve kırmızı mürekkeple karışık olarak yazılmıştır. 4b'de 27 Mart 1301, 14b'de 27 C. Ahir 1302 tarihleri kayıtlıdır. Derleyeni belli değildir. Cönkteki şiirlerin tamamı Alevî-Bektaşî inancıyla ilgilidir.

Cönk muhtevası: Baba Emir, Hasretî (5), Hüseyinî, Kelâmî, Kul Himmet (2), Sâdık (3), Sefîl Âşık, Süleyman, Şah Hatâyî (5), Teslîm Abdâl (6), Velî (3), Vîrânî, Visâlî, Yüsrî. Ayrıca arasında mahlas bendi bulunmayan birkaç murabba, mahlassız bir koşma ve mahlassız bir gazel vardır. Şeyhülislâm Hayrullah Efendi ve Seydi Sultan Celâl için yazılmış birer de mersiye vardır.

Bu makaledeki şiirlerden 1'i bu cönkte yer almaktadır.

4) Yz. Nu. 164, Cönk 25

175x70 mm, iç ölçüler muhtelif. Şemseli, zencirekli, kahverengi meşin ciltte 237 yaprak, muhtelif satırlı, rik'a ve talikle kirli sarı abadi kağıda ve sonradan eklenmiş krem renkli çizgili ve kareli kâğıda siyah, mavi ve mor mürekkeple yazılmış. İstinsah tarihi ve derleyeni bilinmemektedir. Ancak birbirinden çok farklı kâğıtlar ve yazı sitilleri cöngün çok uzun bir süreçte ve pek çok elde yazılarak toplandığını göstermektedir. Sonradan eklendiği belli olan yeni sayfaların sonunda cönkteki şiirlerin fihristi bulunmaktadır. Cönkteki şairlerin ekseriyeti Alevî-Bektaşî ve Hurûfî inancına mensuptur.

Cönk muhtevası: Abdâl Mûsâ, Ali İzzet (2), Aşkî, Attâr, Azbî (2), Behâî, Bosnevî (3),

Ca'fer, Ceyhunî, Çoban Baba, Dertli, Dervîş Ali (2), Dervîş Kemter, Dervîş Rûhullah, Dervîş Süleyman, Dilsûz, Ecrî Baba, Erşed, Eşref, Eşref Paşa (2), Eşrefoğlu Rumî (2), Fezim (?) (5), Fuzûlî (17), Gafûrî, Gaybî (7), Geda Muslu, Gedayî, Genc Abdâl, Gülüsum, Hâfız (2), Hakîrî, Hâlî, Harâbî (2), Hasan Dede (2), Hasırcioğlu, Haşim, Haydar, Hilmî (10), Himmetî (7), Hüseyin, Hüsnî (2), Hüznî, İydî (3), İbrahim (2), İlhâmî (13), Kanberî (2), Kara Vaiz, Karaca Ahmet, Kaygusuz Abdâl (4), Kazak Abdâl, Kâzım (3), Kul Himmet (4), Kul Kanber, Lâmi', Mazhar (2), Mebnî, Melâlî, Mir'âtî (3), Muhibbî, Muhyiddin, Münif Paşa, Nebâtî, Nef'î (4), Nesîmî (19), Nigâhî, Niyâzî Mısrî (3), Pîr Gâib Abdâl, Pîr Sultân Abdâl (10), Pürgam, Râgıb Paşa, Rızâ (3), Rızâ Paşa, Rif'at (2), Sâdık (2), Sâkî, Sebâtî, Selâmî, Sersem, Serverî, Seyfî, Seyfullah, Sırrî, Sultan Selim, Sûzî, Şah Cân Baba, Şah Hatâyî (10), Şahî Baba, Şâkir, Şehîdî, Şem'î, Şems-i Tebrîzî, Şevkî, Şeyh Nazîf-i Mevlevî, Şinasî Efendi, Şîrî (2), Şükrî (2), Teslîm Abdâl, Turâbî (23), Vâsîf, Vehbî (2), Vîrân Abdâl (6), Vîrânî (4), Visâlî, Yesârî Baba, Yûnus Emre (3), Yümnî, Zikrî (3), Ziyâ Paşa.

Cönkte ayrıca; "Der Beyân-ı Nesebi Pir-i Tarikat Hünkâr Hacı Bektaş Velî", "Der Beyân-ı Silsile-i Tarikat-ı Aliyye-i Bektaşî", "Der Medh-i Şah Dehmân", "Dua-i İmam Hüseyin", "Es-Seyyid Fazl-ı Yezdân Hazretlerinin Haseb u Nesepleri", "Meclise Girdikte", "Şecer-i Tayyibe İmam İsnâ Aşer Hünkar Hacı Bektaş Velî", "Tarih-i Turâbî el-Hacı Ali Dede" başlıklarından oluşan

mensur bölümler bulunmaktadır. Muhtelif sayfalarda büyük ihtimalle cönk sahibinin çocukları veya torunları olan Bektaş, Münîr, Nadire ve Mehmed Nadir'in doğum, eğitim ve askerlikleri konularında bazı tarihler de bulunmaktadır.

Bu makaledeki şiirlerden 6'sı bu cönkte yer almaktadır.

5) Yz. Nu. 172, Cönk 33

210x110 mm, iç ölçüler muhtelif. 15 yaprak, muhtelif satırlı, ciltsiz. Nesih yazı ile sarı abadi kâğıda siyah ve kırmızı mürekkeple karışık olarak yazılmış. Yer yer mürekkep üzerinde sim kullanılmış. Müstensih: Es-Seyyid Muhammed Hüssam. İstinsah tarihi belli değil. Şiirlerin çoğu Alevi-Bektaşî şairlere aittir.

Cönk muhtevası: Ahmed (6), Alî, Âşık Ömer, Bâkî (2), Bedrî, Fakîrî, Fazlî, Fehmî, Fuzûlî (3), Hâletî (2), Hatâyî, Hayâlî (4), Hayretî, Hüdâyî (12), İlâhî, Makâlî, Mecnûn, Mezâdî, Molla Garîbî, Muhammed (2), Muhibbi, Nakî, Nesîmî (5), Niyâzî, Ömer (2), Rûhî (3), Seher Abdâl, Seyyid, Şem'î, Şemsî (2), Şerîf, Tab'î (?), Ulvî (2), Usulî, Yahyâ, Zahîrî.

Bu makaledeki şiirlerden 1'i bu cönkte yer almaktadır.

6) Yz. Nu. 173, Cönk 34

210x110mm, iç ölçüler muhtelif. 15 yaprak, muhtelif satırlı, ciltsiz. Nesih yazı ile sarı abadi kâğıda kırmızı ve siyah mürekkeple yazılmış. Müstensih (derleyen) ve istinsah tarihi belli değil.

Cönk muhtevası: Âhû, Âşık Ömer, Aşki, Dervîş Alî, Eşref, Hakkı, Haydar, Hüsâmî, Kenzî, Kul Himmet, Mâhir (2), Muhammed, Muhyiddin, Nesîmî, Ömer (2), Pîr Sultân Abdâl (2), Rızâyî (5), Seyfî, Şah Hatâyî (3), Şevkî (Farsça), Tanbûrî, Yûnus (2). Ayrıca mahlassız şarkılar, müfredler, ilâhî, nefes ve türkî başlıklı şiirler, koşmalar bulunmaktadır.

Bu makaledeki şiirlerden 1'i bu cönkte yer almaktadır.

B) Şiir Mecmuaları

1) Yz. Nu. 65 Mec. 4

140x100 mm, iç ölçüler muhtelif. 105 varak (211 sayfa), muhtelif satırlı. Koyu kahve rengi, sırt kısmı zarar görmüş meşin ciltte, nesih hatla krem rengi, kalın abadi kâğıda siyah mürekkeple yazılmıştır. Sonradan mavi tükenmez kalemle sayfa numaraları verilmiş olan cöngün istinsah tarihi ve müellifi belli değil. Mecmûanın son kısmında farklı bir hatla "Dîvân-ı Hatâyî Budur ki Zikr Olunur" başlığı altında Hatâyî Dîvânı'ndan bir bölüm (191-211 arası) bulunmaktadır. Mecmûadaki şiirlerin birçoğu başlık yazılmadan birbiri ardına dizilmiş durumdadır. Nüshanın, mecmuada çok sayıda şiiri bulunan Dervîş Ahmed tarafından tertip edilmiş olması muhtemeldir. Mecmuanın tamamı Alevî-Bektaşî inancıyla ilgili şiirlerden oluşmaktadır.

Mecmûa Muhtevası: Ahmed (2), Dervîş (Devrîş) Ahmed (77), Dervîş 'Alem (8), Dervîş Siyâh [Sipâh (?)], Hasan (2), Hatâyî

(14), Kul Hasan, Kul Himmet (8), Kul İbrâhim (2), Öksüz, Pîr Sultân Abdâl (3).

Ayrıca mahlassız nefesler ve dörtlükler, başlıksız dualar, bir “Salavat-nâme”, “Dergâh Duası” ve “İsm-i Âzâm Duası” bulunmaktadır.

Bu makaledeki şiirlerden 2’si bu mecmuada yer almaktadır.

2) Yz. Nu. 73, Mec. 12

197x124 mm, iç ölçüler muhtelif, 85 yaprak. Sırtı kahverengi ebru kaplı kahverengi meşin ciltte, muhtelif satırlı, talik kırması rik’a hatla çok ince, kirli mavi renkli kâğıda yazılmıştır. Mecmûanın müstensihisi “Kıztaşı civârında Sofiler Mahallesi’nde sâkin Sirozî Ali Vasfî Efendi bin Mehmed Bahâeddîn Azîzî”, istinsah tarihi 13 Şevval 1257’dir.

Mecmûa muhtevası: Abdülhalîm, Ahmed Zemçî (?), Âşık Kemter, Bâkî, Fuzûlî (6), Gaybî Baba, Hâşimî (Sultânülârifin Seyyid Haşimî Osmân Efendi) (6), Hatâyî (3), Hayretî, Kul Şemsî, Mevlânâ (2), Nesîmî (56), Seher Abdâl, Zekâî, Ziyâî. Ayrıca mecmuada, “Matla’-ı Nazîr”, “Meydânda Olan On İki Post”, “Min Kelâmi Hazret-i Şâh”, “Vâkı’a-i Dervîş Muhammed” başlıklı mensur metinler ile Hacı Bektaş Velî’nin nesebinden bahseden bir bölüm bulunmaktadır.

Bu makaledeki şiirlerden 1’i bu mecmuada yer almaktadır.

3) Yz. Nu. 77, Mec. 16

180x120 mm, iç ölçüler muhtelif. 88 yaprak. Açık kahverengi meşin ciltte muhtelif

satırlı, biri beyaz âbadî, öteki krem renkli aharlı olmak üzere iki tür kâğıda, siyah mürekkeple rik’a ve ta’lik olmak üzere iki tür hatla yazılmıştır. İstinsah tarihi belli değildir. Ancak nüshadaki muhtelif tarihler hicrî 1200’lerin ortalarında (1830’lar) derlendiğini göstermektedir. İlk sayfadaki “Hâdimu’l-fukarâ bende-i Şeyh Hazret-i Gâlib Efendi -kuddise sırrıhu’l-azîz- Mehmed Şâkir-i âciz [ü] kemter” ifadesinden bu şahsın mecmûanın sahibi ve müstensihisi olduğu anlaşılmaktadır.

Mecmûa muhtevası: Ahmed, Ahmed-i Sârbân, Âlî (2), Ârifî, Arşî, Âşık, Âşık Yûnus (6), Atâ (72b), Bîçâre, Ca’ferî (9), Câhidî, Cezbî, Cinânî, Dervîş (?), Dervîş Ahmed, Dervîş Alî, Dervîş Ömer (2), Dervîş Sa’id, Dervîş Yûnus (5), Eşrefoğlu Rûmî (13), Fâtıma Zehrâ Hanım, Fâzıl (Mîr), Fehîm, Fevzî, Feyzî, Gafûrî (4), Gülşenî, Hâcî Bayrâm-ı Velî, Hakîrî, Hakkı (4), Hâkî, Halîlî, Halîlî-yi Bağdâdî, Hatâyî (5), Hâtım Efendi, Hayâlî (2), Hüdâyî-yi Üsküdarî, Hüseyin, İbrahim (6), İshâk, Kabûlî, Kaygusuz (2), Kul Himmet (2), Kul Siyâhî, Mahvî, Mısırî (10), Mîr Nigârî, Miskîn Yûnus, Muhammed (2), Nâ’ilî, Nakşî (2), Nasûhî-yi Üsküdarî (2), Nesîmî (12), Nigârî, Niyâzî (32), Nizâmîoğlu, Nûrî (5), Pîr Sultân Abdâl (3), Rahmî (5b), Rûhî (6), Rûhî-yi Bağdâdî, Sa’deddîn, Sabrî, Sâkî, Selâmî (2), Seyyid Nizâmîoğlu, Sezâyî (6), Sıdkî, Su’ûdî, Sûfî (2), Şemsî (6), Şems-i Tebrîzî (4), Teslîm Abdâl, Usûlî, Ümmî Sinân, Selâmî Efendi (Üsküdarî), Vecdî, Yazıcıoğlu, Yûnus (17), Yûnus Emre (2), Yûnus-ı Mısırî (?), Zekî (Fâzıl’ın gazelini tah-

mis), Zifil, Ziyâ. Ayrıca atasözleri muhtevalı mahlassız bir koşma, beyitler, mahlassız gazel ve kıt'alar, muhtelif berat suretleri, müfredler, nevrüz günü içilecek şerbetin içine atılacak dua, "Tarîk-i aliye-i Celvetiyyenin bey'ati beyânındadır" başlığı altında Şeyh Mustafâ Efendi'ye kadar (öl. H. 1182) gelen bir Celvetî şeceresi ve Bahşî Ali Baba'nın ve-fatna bir tarih bulunmaktadır.

Bu makaledeki şiirlerden 4'ü bu mecmuada yer almaktadır.

4) Yz. Nu. 83, Mec. 27

190x130 mm, iç ölçüler muhtelif, 54 yaprak, muhtelif satırlı. Sırtı tamir görmüş siyah çiçek şemseli, miklepli meşin ciltte, bozuk bir nesihle siyah mürekkeple beyaz abadî kâğıda yazılmış. İstinsah tarihi ve müstensihhi belli değil. Ancak yazı ve kâğıt farklılıklarına nazaran mecmûanın farklı zamanlarda, farklı kişilerce derlendiği söylenebilir.

Mecmûa muhtevası: Vîrân Abdâl (2), Muhyî, Hatâyî (8), Kul Âşık Şem'î (4), [Kul Şem'î, Şem'î Baba (2)], Dervîş 'Alî, Sâfî (mer-siye), İbrâhîm Hakkı (Erzurumlu), Şemsî (2), Şemseddîn (2), Arşî [Efendi, Baba] (7), Âlî Baba, Nesîmî (3), Niyâzî-i Mısırî, Bâkî (2), Vahdetî Baba, Fethî, Fitnat Hanım (2), Azmî Baba, Gâlib Efendi (Neş'et Efendi'yi tahmis), Kalender Abdâl (2), Muhammed, Velî, Âşık Ömer, Gülşen Halîl. Mecmûanın devamında birtakım dualar, harf ve sayılarla dolu cedveller, cifr, sihirler, cin çağırma usulüne dair bilgiler vs. bulunmaktadır. 1b-9a arasında Arapça mensur ve manzum par-

çalar (İbni Sina'nın Kaside-i Varkâiyye'si, Kasîde-i Tantarâniyye vb.) vardır.

Bu makaledeki şiirlerden 4'ü bu mecmuada yer almaktadır.

5) Yz. Nu. 92/7, Mec. 42

155x95 mm, 120x60 mm ölçülerinde, 19 yaprak (111b-130a). Sırtı siyah, Rumi bezemeli koyu lacivert meşin ciltte, 13 satırlı, mavi, çok ince, harf (C) fligranlı kâğıda rik'a kırmasıyla yazılmıştır. İstinsah tarihi ve müstensihhi belli değil. 2a'da "Merhûm Ganî Baba'nın hayrât ve vakfıdır." kaydı var. Eser, bir risaleler mecmûasının 111b-116a varakları arasında yer almaktadır.

Mecmûa muhtevası: Dervîş Âlim, Fuzûlî (2), Hatâyî (3), Hilmî, İsmâil Baba, Kanberî Baba, Kazak Abdâl, Nutk-ı Hâcî Bektaş-ı Velî, Nesîmî, Teslîm Abdâl, Vahdetî, Pîr Sultân (2).

Bu makaledeki şiirlerden 1'i bu mecmuada yer almaktadır.

6) Yz. Nu. 209, Mec. 62

205x135 mm, iç ölçüler muhtelif, 121 yaprak, vişne çürüğü sahtiyan, şemseli, yıldız bordürlü cilt içinde, çizgi fligranlı, krem renkli, âharlı kâğıda rik'a ve divanî hattı ile yazılmış. Mecmûadaki bilgilerden mecmûanın içinde kendisinin de şiirleri bulunan Nâdî mahlaslı bir şair tarafından derlendiği anlaşılmaktadır. İstinsah tarihi ise belli değildir. Pek çok sayfası boş olan mecmuada Bektâşî şiirleri ağırlıktadır.

Mecmua muhtevası: Atâ Efendi (Rûşenî'nin kasidesini tahmis), Beyânî (2), Cevâbî, Dervîş Yûnus, Didâr, Enver, Fâik (2), Fuzûlî, Hâşim, Hatâyî, Hüdâyî, İzzet, İzzet Molla, Kânî Efendi (3: Biri Ruşenî'nin kasidesini tahmis), Kethüdâ-zâde Muhammed Arif Efendi, Leylâ Hanım (14b: Vâsıf'a nazire), Nâdî (3), Neş'et Efendi (2), Niyâzî (2), Nurî Ahadî, Paşa-zâde Said Beg, Râsîh,

Resmî, Rızâ, Sâfî, Safvet (3), Sâkîb (Fâzıl'ın gazelini tahmis), Seydî, Seyyâhî, Seyyîd, Seyyîd Beg, Seyyid Nesîmî, Sezâyî, Sinân-ı Ümmî, Şâkir Beg, Şânî, Şem'î, Vâsıf (10), Yazıcıoğlu Mehmed, Zecrî, Zekâî, Zekî (Fâzıl'ın gazelini tahmis).

Bu makaledeki şiirlerden 1'i bu mecmuada yer almaktadır.

METİN

A) Aruz Ölçüsüyle Yazılan Şiirler

MURABBA^c

1²⁷

Vezi: - . - - / - . - - / - . - - / - . - -

1 ' Āşık u şādıklarūñ çeşminde cānsın yā ' Alī
Gevher-i deryā-yı ' ışk baħrinde kānsın yā ' Alī
Küntü kenzūñ²⁸ māhına mihr-āsmānsın yā ' Alī
Şāh-ı Merdān Şīr-i Yezdān pīşvāsın yā ' Alī

2 Hāq te' ālā hāqķ-ı zatında buyurdı hel etā²⁹
Geldi senden ol Hāsan birle Hüseyn nūr-ı Hūdā
Neslüñe yavuz şananlar çekerler yarın cezā³⁰
Şāh-ı Merdān Şīr-i Yezdān pīşvāsın yā ' Alī

3 Şāh Zeyna'l' ābidīn mü ' minlerūñ sultāndur
Hem Muħammed Bākır ol nūr-ı Hūdā' nuñ cānidur
İsmiñi zīkr eylemek ' āşıklarūñ imānidur
Şāh-ı Merdān Şīr-i Yezdān pīşvāsın yā ' Alī

27 Mec. 62, 10a. Şiirde "Der Medh-i İmām ' Alī kerremallāhu vecchēhū" başlığı vardır.

28 Küntü kenz: "Ben (gizli) bir hazine idim." Tasavvuf çevrelerinde çok yaygın olan ve hadis-i kudsi kabul edilerek büyük ilgiyle sık sık söylenen bu söz hadis bilginlerince uydurma hadislerdendir.

29 Hel etā: "Hakikatte geldi." İnsan suresi 1. âyet.

30 Mısranın vezni kusurlu.

- 4 Ca' fer-i Şādık kim ol sırr-ı nübüvvedür bugün
İlm-i şer'î ma' rifet içre nübüvvedür bugün
Pes haqıqat kuluñ olmağ cāna minnetdür bugün
Şāh-ı Merdān Şīr-i Yezdān pişvāsın yā ' Alī
- 5 Mūsī-i Kāzım ki gelmişdür riyāzet³¹ şahıdur
Şāh ' Alī Mūsā Rızā ' ariflerüñ hem mähıdur
Pes temennā olınan şahuñ ' alī dergāhıdur
Şāh-ı Merdān Şīr-i Yezdān pişvāsın yā ' Alī
- 6 Çün vilāyet baħrinüñ ğavvāşı olmuşdur Taķī
İlm-i esmādan müsemmə gösterür sırr-ı Naķī
Hārici'ye Zu'l-feķār'uñ bildürür dā'im Hāķ'ı
Şāh-ı Merdān Şīr-i Yezdān pişvāsın yā ' Alī
- 7 Şāh Ḥasanü'l-' askeri' oldı cihānda pişvā
Hem Muḥammed Mehdī-i şahib-zamān nūr-ı Ḥudā³²
Ol Muḥammed ḥurmeti-çün kıl meded yā Murtażā
Şāh-ı Merdān Şīr-i Yezdān pişvāsın yā ' Alī
- 8 Şad hezārān la' net olsun ol Yezīd'üñ cānına
Hem āna tābi' olan müşriklerüñ erkānına
Qalmaya zulmetde her kim yapışa dāmānına
Şāh-ı Merdān Şīr-i Yezdān pişvāsın yā ' Alī
- 9 Laḥmike laḥmī³³ senüñ haqķuñda gelmişdür i şah
Durmayup devrān ider şevķuñla dā'im mihr ü mäh
Āsitānuña³⁴ ḤAṬĀYĪ bir kuluñdur püşt ü penāh
Şāh-ı Merdān Şīr-i Yezdān pişvāsın yā ' Alī

31 riyāzet: metinde "riyāzed".

32 nūr-ı Ḥudā: metinde "ol nūr-ı Ḥudā".

33 Laḥmike laḥmī: "Etin etimdir." Hz. Muhammed'in Hz. Ali hakkında söylediğine inanılan söz.

34 Āsitānuña: metinde "Āsitānına".

GAZELLER**1³⁵**

Vezin: - . - - / - . - - / - . - - / - . -

- 1 Hatt u hâlûñ gâret-i dîn itmege leşker yiter
Başka sancağ çekme ki kâküllerüñ ser-ver yiter
- 2 Bâğa varmağdan ğaraz seyr-i gül ü gülzâr ise
Tâze dâğı sînemüñ baña gül-i aħmer yiter
- 3 Āh-ı ‘âşık bir yalıñ şemşîr durur gūyiyâ
Kim şîrâr-ı nâr-ı ‘ışk aña dilâ cevher yiter
- 4 Gözlerüñ her dem nedendür gönlümi meftûn ider
Hatt u hâlûñ çün kamer devrinde şûr u şer yiter
- 5 Nuğre-i mâhı tutup kâl itmege zergâr-ı çerħ
İki gözüm her gice encüm aña aħker yiter
- 6 Düstüm yüz virme düşmen saña lalalanmasun
Pâdşehsin bu HATĀYĪ tapuña çaker yiter

2³⁶

Vezin: - . - - / - . - - / - . - - / - . -

- 1 Cehdimüz diğğatimüz gevher-i kân üstinedür
Sözümüz şöħbetimüz bir lâ-mekân üstinedür
- 2 Dînüñe noğşân gelür itme hilâfı ‘ahdüñe³⁷
Bunca kim qavl ü qarâr ikrâr îmân üstinedür

35 Köksal, 2001: 1/978. Bu şiir Mecma’u’n-nezâ’ir’de Hatâyî’ye, Pervâne Bey Mecmuası’nda (123a) Hitâbî’ye ait görünmektedir. Fakat yukarıda görüldüğü üzere Pervâne Bey’in Hitâbî’ye ait olarak gösterdiği şiirlerin hemen tamamının Mecma’u’n-nezâ’ir’in yanı sıra Hatâyî Dîvânı’nda da bulunduğu nazaran bu şiirin de Şah İsmail Hatâyî’ye ait olması ihtimali çok yüksektir.

36 Buyruk, s. 61. Bu şiir İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları 226/2’de 91a sayfasında da bulunmaktadır (Bu nüsha, bundan sonra OE rumuzuyla gösterilecektir.)

37 hilâfı ‘ahdüñe: hilâf ‘ahdüñe sen, OE.

- 3 Hızmete bil bağlayup yaramak için yāre men³⁸
Her ne kim dost buyurur³⁹ hizmeti cān üstinedür
- 4 Her kimün albine başdu ol vilāyet mührini
Merd olan arrāf bilür sikke sinān⁴⁰ üstinedür
- 5 Ey HATĀYĪ her bir işün sā‘ ati var am yime
Hak⁴¹ bāıldan aalmaz⁴² yahı yamān üstinedür

3⁴³

Vezin: - . - - / - . - - / - . - - / - . - -

- 1 ol perī-peyker melek emiyle cānumdur benüm
Gitmesün gönlümden ol rū-ı revānumdur benüm
- 2 ordum azu one mi yā dūr midür yā [od] dehān
Bu sözüm yosa hayālüm yā gümānumdur benüm
- 3 Serve bezetedün boyını ey raīb-i kem-naar
Nice dırsin serv anı ‘ömr-i civānumdur benüm
- 4 Zülfini misk-i oten didüm didi ki söyleme
Misk daı bir türāb-ı āstānumdur benüm
- 5 Didiler kim ey HATĀYĪ nice sevdün yāarı sen
Didi yodur itiyārum dil-sitānumdur benüm

38 men: ba, Buyruk.

39 Her ne kim dost buyurur: Dost buyursun, Buyruk.

40 sikke sinān: sedd-i istān, OE. OE’de bu ibare derkenarda “sikke-i sinān” olarak düzeltilmie de bu ekilde de vezin bozulmaktadır.

41 H: Hı, OE.

42 aalmaz: OE’de metin iinde “eylemez” yazan kelime derkenarda “aalmaz” olarak tashih edilmitir. Ancak aalmaz kelimesi vezni bozmaktadır. “H bāıldan aar...” olması mümkündür.

43 Kksal, 2001: 2/1825.

4⁴⁴

Vezin: . - - - / . - - - / . - - - / . - - - /

- 1 Muhibb-i çâker-i Hâyder vilâyet diñle Hâyder'den⁴⁵
Şeh-i Merdân Şîr-i Yezdân mükerrerdîr meger zerden
- 2 'Alî oldur ki peygamber idür 'ilmün kapusıdur
İşitdük piş gelenlerden haber alduq ganîlerden
- 3 'Alî oldur beşiginde aña bir ejdehâ geldi
Dutup anı dumanından iki yırtdı ser-â-serden
- 4 'Alî oldur ki Selmân'a 'aceb bir deste-i nergis
Hem ol dem tâze Kevşer'di ki üç yüz dirdüğü yerden
- 5 'Alî oldur ki kırtardı [o] fazlı küfr-i kâferden
Anuñ borcın edâ kıldı girü şeb-per ü şeş-perden
- 6 'Alî oldur ki üç yüz biñ adım yol varuban geldi
Yarım günden gün aşmışdı günü kırdı eşabberdan (?)
- 7 'Alî oldur ki bir sâ'il temennâ kıldı bir etmek
Hem ol demde revân geçdi kaçâr-ı mâl u Kânber'den
- 8 'Alî oldur ki Cümcüm'a Furât'uñ yolını şordı
Yiyidi arqadan geldi ki Cümcüm['] ibni Mermer'den
- 9 'Alî oldur ki Nuşayr'ı çalup kıldı iki pâre
Yine kıldı mübâlağa didi haqsın Şeh-i Merdân
- 10 'Alî oldur ki kudretten aña üç nesne sır geldi
Birin bindi birin aldı birin dîn açdı kâferden

44 Cönk 10, 36a.

45 Hâyder kelimeleri metinde Hâyder imlâsıyla yazılmış.

- 11 ‘Alī oldur ki vaşfını yazupdur Qādir ü Hayyā
Yedi yerde yedi gökde oqur dīvān u defterden
- 12 ‘Aliyyullāh veliyyullāh esedullāh ‘ibādullāh
Gelüpdür on yedi āyet aña Allāhu ekberden
- 13 ‘Alī üstād olmışdur ki şāgird oldı Cebrā’īl
Elestü ‘ahdin[i] öğretti oqıtdı münevverden
- 14 ‘Alī şāh-ı vilāyetdür aña inkār iden merdūd
Qoyuñ taqlīd ile olsun geçüñ ol dīn-i ebterden
- 15 HATĀYĪ olmağıl ğam-ğīn oquğıl medhını şāhuñ
Qaradur münkirüñ göñli yüregi seng ü mermerden

5⁴⁶

Vezin: - . - - / - . - - / - . - - / - . -

- 1 Lā fetā illā ‘Alī oldur⁴⁷ erenler ser-veri
Lā seyfe_illā Zū'l-feqār bilinde tıg-i Hayderi⁴⁸
- 2 Evvel ü āhır ‘Alī’dür⁴⁹ zāhir ü bāṭın ‘Alī
Hüküm idüp şaldı ayağa⁵⁰ Şām’ı Rūm’ı yer yeri⁵¹
- 3 Cebrā’īl’i tercümān çekdi o şāh-ı enbiyā⁵²
Cebrā’īl andan⁵³ getürdi anda sīb-i aḥmeri

46 Cönk 25, 64a, Buyruk, s. 57.

47 oldur: sensin Cönk. 25.

48 Mısranın vezni kusurlu.

49 Evvel ü āhır ‘Alī’dür Evvel ‘Alī āhır ‘Alī, Cönk 25.

50 Hüküm idüp şaldı ayağa: Hışm-ıla ayağa şaldı, Cönk 25.

51 yer yeri: serseri Cönk 25.

52 o şāh-ı enbiyā: o şāh-ı kadīm, Buyruk.

53 andan: geldi, Buyruk.

- 4 Ol sebeb⁵⁴ çār-yār kıldı birini geldi⁵⁵ ḥabīb
Üçi vardı ḥazrete çağırdı Allāh ekberi
- 5 Biri Düldül biri Fātma oldu ol çār-pārenüñ
Biri oldu Z̄u'l-feḫār biri 'Alī'nüñ Ḳanber'i
- 6 Her birin bir zāt[a] kıldı ol ḳadīm-i lem-yezel
Ḳudretinden geldi şāha ḥizmet eyler her biri⁵⁶
- 7 Baḳ baḳıṣuñ al alıṣuñ didi şāh-ı evliyā⁵⁷
Tā⁵⁸ yaḳīn baḳ kim göresin baḳma⁵⁹ zinhār serseri
- 8 Ey gönül sen şāhı sevdüñ ḳoyma elden dāmenin
Seveni seven iledür tā ki rüz-ı maḥşeri
- 9 Āsitānında o şāhuñ çākeri⁶⁰ çoḳdur velī
Bu ḤAṬĀYĪ cümlesinüñ kemteridür kemteri
- 6⁶¹**
Vezin: - . - - / - . - - / - . - - / - . -
- 1 Yā resūl-i seyyid-i kevineyn 'ālem mefḥarı
Maḳşad-ı maḳşūd-ı 'ālemsin nebiler ser-veri
- 2 Şānuña levlāke levlāk⁶² dindi ey ḥayru'l-beşer
Süre-i Ṭāhā vü Yāsın'sin Ḥudā'nuñ reh-beri
- 3 Şāh-ı Merdān Şīr-i Yezdān ibni 'ammū Muştafā
Ḍarb u ḥarb ile ol aldı küfr elinden Ḥayber'i

54 sebeb: sebebden, Cönk 25.

55 geldi: aldı, Cönk 25.

56 Bu beyit Cönk 25'te yok.

57 evliyā: enbiyā, Cönk 25.

58 Tā: Sen:, Cönk 25.

59 baḳma: olma, Cönk 25.

60 Āsitānında o şāhuñ çākeri: Şāh- merdān 'Alī'nüñ ḳuları, Buyruk.

61 Mec. 4, s. 208.

62 levlāke levlāk: Tamamı "Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım." mânâsındaki hadis-i kudsi'den kısmî iktibas.

- 4 Z̄u'l-feḳār-ı Fāṭıma bir nūrdan inşā idi
Ḳudretinden zāhir itdi vālidıyla Ḳamber'i
- 5 Ben ḡulām-ı ŧeh-sūvārān-ı (...)em
Bende-i ḡulḳ-ı ḡasen olmaḳ degüldür serseri
- 6 Ḥaḳḳ'ı reh-ber idinüp ŧevḳ ile elden ḳomişuz
Şāh Ḥüseyn-i Kerbelā'nuñ yolına cān u seri
- 7 Şāh Zeyne'l-‘ābidīn'e ḳul olaldan tā ebed
Olmuşam cümle ḡavāric gözlerinüñ ḡanceri
- 8 İzi tozı gözüme heykel cilādur Bāḳır'uñ
Ḳanda ‘ārifler var ise naḳd iderler cevheri
- 9 Ca‘fer-i Şādıḳ kim oldur pişvāmuz lem-yezel
Cümle imān ehlinüñ göñlinde oldur reh-beri
- 10 Mūsī-yi Kāzım ki oldur reh-nümāsı ‘ālemüñ
(...)⁶³ ger hümā geḳse deger bāl ü peri
- 11 (...)⁶⁴ müttakīdür ḳible-i ehl-i şafā
Şāh ‘Alī Mūsā Rızā baḡr-i vilāyet mazḡarı
- 12 Kim ki Taḳī'nüñ yolına cān ile baş oynadur
Rūz-ı maḡşer Şāh elinden içdi āb-ı Kevşer'i
- 13 Bende-i şāh-ı Naḳī'yem ḳekmezem ‘ālem ḡamın
Cān [u] dilden olmuşam cümle imāmuñ ḳākeri
- 14 Heft boyunca⁶⁵ oḳuram medḡ ü ŧenālar tā ebed
Bende-i münḳād olup ŧıḳk-ıla oldum ‘Askeri

63 Nüşanın üst kısmına gelen bu bölüm kopuk olduğu için okunamadı.

64 Nüşanın üst kısmına gelen bu bölüm kopuk olduğu için okunamadı.

65 “Boyunca” kelimesi “bu nice” şeklinde de okunabilir şekildedir. Her ikisine de anlam veremedik.

15 Yâ Muhammed mehdî-i şâhib-zamân eyle zühûr
Tâ ki mağrib cânibinden toğa şems-i hâverî

16 Çâr-deh ma' şûm-ı heftâdîne yâr olan bu gün
La' net ile yâd ider Şimr⁶⁶ ile Mervân hârı

17 Ey HATÂYÎ tut omuzuñ dergeh-i Şâh'a yakın
Vaqt olupdur ki göresin mâh-ı bedr-i enveri

7⁶⁷

Vezi: - . - - - / - . - - -

1 İsteyen yârın hâk ider varın
Bulsa dildârın şaklar esrârın

2 Baqmayan cāna irdi cānāna
Girdi meydāna terk idüp 'ârın

3 Yâr elin tıtdı birlige yetdi
Dost ile itdi gizli bāzârın

4 'Ārif ol ey dil ola gör kāmīl
Ben diyen gāfil utanur yarın

5 'Aşq-ıla tolan arayup bulan
Nefsini bilen bildi Ğaffārın⁶⁸

6 Nāşi diñleme dostdan iñleme
Gülen añlama bülbülün zârın

7 Gel HATÂYÎ'den al sebağ erken⁶⁹
Hâk'ı isteyen qosun inkârı

66 Kelime metinde “şîr” gibi yazılmıştır.

67 Buyruk, s. 66. OE, 85aa.

68 Buyruk'ta bulunmayan 5 ve 6. bendler OE nüshasında derkenarda yer almaktadır.

69 OE nüshasında Hatâyî mahlasının yanına sonradan düşülen “sahl” kaydıyla derkenarda “Hüdâyîden” ibaresi yazılmıştır. Bu şiir gerçektende Azîz Mahmûd Hüdâyî Dîvânı'nda yer almaktadır. Bkz. Tezeren, 1985: 108.

B) Hece Ölçüsüyle Yazılan Şiirler

a) HATÂYÎ mahlaslı şiirler (11 şiir)

1⁷⁰

Vezin: 11'li hece ölçüsü

<p>1 Dervîşligüñ on bâbı vardır mü'min
 'Ārif iseñ gel diñle evvelinden
 Evvel budur Lâ ilâhe illallâh
 Kelime-i tevhîd oğı dilinden</p> <p>2 İkinci budur ' adâvet etmeye
 Hırşa_uyup şeyfâna gönül kıtmaya
 Mü'min iseñ gönlünde küs kıtmaya
 Geçirigör yatlu fikri gönülden</p> <p>3 Üçüncü bu dur[u]r nuḡkı haḡḡ ola
 Siline ḡalb âyînesi pâk ola
 Kıdretinden cân kılağı zakk ola
 Haḡıḡat gevheri şıza ḡâlinden</p> <p>4 Dördüncüsü bu dur[ur] serdâr ola
 Gire dost baḡçasına ḡülzâr ola
 Aşıla Mañşür gibi ber-dâr ola
 Bir kez ölen ayruḡ olmaz ölümünden</p> <p>5 Beşinci budur ki biñ bir otura
 Özinüñ uğrusın ele getüre
 Resûlullâḡ'uñ ḡavlini yetüre
 Geçmiş ola şeri' atüñ ḡâlinden</p> | <p>6 Altıncı budur kim 'özür eyleye
 'Azîz ola Mevlâ ḡabûl eyleye
 Dürlü dürlü fesâdı terk eyleye
 Naşîb ola aña raḡmet balından</p> <p>7 Yedincisi budur mürebbîsine
 Derd ile düşmiş ola hevâsına
 Kıondura gönül kıuşın yuvasına
 Baḡrı olmuş gevher olur gölünden</p> <p>8 Sekizinci budur kıuşaḡ kıuşana
 Türâb olup ine yere döşene
 Erenler bu dervîşlige nişâne
 Emir budur böyle geldi elümden</p> <p>9 Toḡuzuncı budur kim tâc urına
 Boyana ḡalbi [de] Haḡḡ'uñ nûrına
 İḡlâs ile gire cennet şârına
 Hulle geye ol İdrîs'üñ elinden</p> <p>10 Onuncısı budur muşâḡib ola
 Anuñ ile özge ' ameller kıla
 Öyle [iken] haḡḡına teslîm ola
 Geçmiş ola şırâḡından kılından</p> <p>11 Dervîşligüñ bir bâbı daḡı vardır
 Özin mürebbîye yitüren erdür
 HAḡÂYÎ haḡıḡat bir gizli sırdur
 Götürülsün perde ḡicâb yolından</p> |
|---|--|

70 Buyruk, s. 46. Bu şiir OE'de de vardır ancak ikisi arasında nüsha farkı denemeyecek kadar fazla farklılık vardır.

2⁷¹

Vezin: 11'li hece ölçüsü

- 1 Dünyâyı şatdum hoş bezirgân oldum
Mışır dirler ben bir şâra uğradum
‘Âlem-i ‘ademden zühûra geldüm
Vücûd dirler bir diyâra uğradum
- 2 Üstinde kurlılmış bir yeşil şayvan
Dilerem ki anı eyleyem seyrân
Gördüm bir dervîş ‘aşk ile hayrân
Erkânda gezerken yâra uğradum
- 3 Biñ bir yaması var egninde şalı
Kırk başı var anuñ hem yedi eli
Üç gözi var ağzı bir dañi dili
Tu[r]mayup âh ider zâra uğradum
- 4 Dört kat bârûsı var kudretten yapu
On iki burcı var on iki çapu
Hâdimler sulţâna kılurlar çapu
Dest-bûs itdüm Hünkâr’a uğradum
- 5 Yedi yüz yetmiş yedi hânesi var
İçinde mescid [ü] meyhânesi var
‘Akıllı uşlu deli dîvânesi var
Hem-[ni]şîñ oldum gam-h’âra uğradum
- 6 Dört yüz kırk dört çarşu binâdur ‘ayân
Üç yüz altmış ırmaqları var revân
Kerremnâ ⁷²âyetin kılurlar beyân
Sırrını bildüm esrâra uğradum

- 7 İki hâkimi var bu şehrûñ ey cân
Birisi Raḥmānî ol biri şeyṭân
Bir biriyle çuramaz ceng ider her ân
Bunları gördüm efkâra uğradum
- 8 Mü’minler Raḥmân katına dirilmiş
Münkir münâfık şeyṭâna virilmiş
Kimisi boş gezer bendi kırılmış
Şûret uğrısı mekkâra uğradum
- 9 HĀTĀYĪ’⁷³m getirmez yanına⁷³ zâlimi
Varup ‘arz eyledüm ben de ḥâlîmi
Didi sen maẓlûmsuñ aldı elimi
Bâğ-ı cennet [bir] gülzâra uğradum

3⁷⁴

Vezin: 11'li hece ölçüsü

- 1 Hâk nefese inkâr eyleyen tâlib
İblîs’dür bu cemden sürülsün gitsün
Hâkḥ’uñ dîvânında yüzi çaradur
Esfeldür ol yerden sürünsün gitsün
- 2 Yok ise çalbinde muḥabbet sevi
Yok mudur gönlinde Allâh’uñ evi
Özinden ḥaberi olmayan devi
Şalıver yabâna yürüsün gitsün
- 3 Yalnız bir çafesde şağla bir çuşı
Kimüñle söyleşür olmasa eşı
Günâhın meydâna virmeyen kişı
Yüzini egsün de ayrılısun gitsün

71 Buyruk, s. 77.

72 Kerremnâ: Tamamı “kerremnâ benî âdeme” olup, “Biz âdem oğullarını üstün kıldık.” mealindeki Bakara Suresi 30. âyetten iktibastır.

73 Vezin gereği “yanna” şeklinde okunmalıdır.

74 Buyruk, s. 78.

4 Cānını cellāda teslīm itmeyen
Rehberüñ gitdiği yola gitmeyen
Mürşid ikrārını kāmil itmeyen
Çürükdür yuları kırılısun gitsün

5 HĀTĀYĪ dost eline_irişdi elüm
‘Ayān oldu Hāḳḳ’a sır cümle ḫālüm
Biz olalum mazlüm olanlar zālüm
‘Alī dīvānından şorulsun gitsün

4⁷⁵

Vezin: 11’li hece ölçüsü

- 1 Gerçek ‘aşık diye aña dirüm ben
Bi’l-küllüye fark eyleye özini
Rızā loḳması [kim] aña ḫelāldür
Yürüyünce belli_itmeye izini
- 2 Dost yolına aḳup varı āb gibi
Döşene yer yüzine türāb gibi
Gice gündüz merkez (?) döker ḫāb gibi
Baḳdığı yirden ayırmaya gözünü⁷⁶
- 3 Erenlerdür ‘aşḳ küresin taşuran
Mürebḳiler ḫālibini bişüren
Varlığını Hāḳḳ’a teslīm düşüren
Evvel ḳabül itdirmişdür niyāzını⁷⁷
- 4 Erenler meydānında yidüm içdüm
Gerçek nazarında müşkiller seḳdüm
Şerī‘at ḫarīḳat ḫonını biḳdüm
Ma‘rifetdür ḫaḳīḳat ḫazā’ini

5 Baḫrī oldur gele ‘ummāna ḫala
Gerçek oldur andan bir gevher ala
Bir ḳardaş kim sefīl yurdında ola
Çoḡa şaymaḳ gerek anuñ azını

6 HĀTĀYĪ dir [ki] āmennā şād olmaz
Gizli sırlar şu ‘ālemde yād olmaz
Sevini sevini giden⁷⁸ yad olmaz
ḫūb ekmişler muḫabbetüñ ḫuzını

5⁷⁹

Vezin: 11’li hece ölçüsü

- 1 Men özümü saña yakın eyledim
Luḫfuñdan ne gelse eyvallāh dedim
İşiginde çok günāhlar eyledüm
Tevbe günāhıma estaḡfirullāh
- 2 Gökden rahmet ister [ise] baḡışlar
Ḳul günāh işler[se] sulḫān baḡışlar
Ḥasan Ḥüseyn’in nuḫḳı ḫakkı-ḫün
Tevbe günāhıma estaḡfirullāh
- 3 Ḥalīfeler ḫalīfesi pādīşāh
(.....) enüñ⁸⁰ dīn ü devleti şāh
İşiginde müstecābdır mihr ü māh
Tevbe günāhıma estaḡfirullāh
- 4 Men özümü ḫarīḳate baḡladım
Erkān buyurursa anı söyledim
İşiginde çok şükürler eyledim
Tevbe günāhıma estaḡfirullāh

75 Buyruk, s. 79.

76 Mısranın vezni kusurlu. Ancak konuşma dilinde “Bakdığ yerden...” gibi söylendiği için bu bir vezin kusuru sayılmaz.

77 Mısranın vezni kusurlu.

78 giden: metinde “gidersen”.

79 Cönk 33, 10a.

80 Bu kelime okunamadı.

5 HATĀYĪ'yem secde kı[aram] cāndan
Zīrā ki oldu baş başa cāna cān
Dīvān-ı 'Alī'dir cānlar bu dīvān
Tevbe günāhıma estağfirullāh

6⁸¹

Vezin: 11'li hece ölçüsü

- 1 Yağdılar⁸² İbrāhīm'i nāra_atdılar
İncinmedi Hāḡ'dan gelen cefāya
'Abdu'r-Rezzāk şāl geydi⁸³ hınzırı gördi⁸⁴
İncinmedi Hāḡ'dan gelen cefāya
- 2 Gör Hāḡ te'ālā'nuñ hikmet işini
Varḡa Gülşāh⁸⁵ içün dökdi yaşını
Ferhād dost yolına virdi başını
İncinmedi Hāḡ'dan gelen cefāya
- 3 Mihr ü Vefā bunda gelüben gitdi
Leylā Mecnūn gönlinde mekān tutdı
İbrāhīm İsmā'ıl'i kurbān itdi
İncinmedi Hāḡ'dan gelen cefāya
- 4 Ādem ata uçmağından sürildi
Sen günāh işledüñ diyü yerildi⁸⁶
Cercīs yetmiş kerre öldi dirildi
İncinmedi Hāḡ'dan gelen cefāya

5 Şems Tebriz⁸⁷ gezerken 'aşḡa ulaşdı
Mollā Rūmī kitābın⁸⁸ suya saçdı
Gör Eyyüb'a nice yıl ḡurdlar üşdi⁸⁹
İncinmedi Hāḡ'dan gelen cefāya

- 6 Mūsā nebī arzūladı⁹⁰ pīrini
Hāḡ'dan ḡayrı kimse bilmez sırrını
Sultān Edhem terk eyledi şehrini⁹¹
İncinmedi Hāḡ'dan gelen cefāya
- 7 Muḡammed yanardı Hāḡḡ'uñ nūrında
Mūsā kelām danışurdu⁹² Tūr'ında
Manşūr ayrılmadı ene'l-Hāḡ'dan dārında⁹³
İncinmedi Hāḡ'dan gelen cefāya
- 8 Mihr ü Vefā biri birinden azdı
Behlül bayḡuşlayın vīrāne gezdi
Seyyid Nesīmī'yi zāhidler⁹⁴ yüzdi
İncinmedi Hāḡ'dan gelen cefāya
- 9 Bu işlerüñ cümlesini Hāḡ itdi
Yūnus kırık gün balık ḡarnında yatdı⁹⁵
Ḥabdık baḡrī olup⁹⁶ 'ummāna batdı
İncinmedi Hāḡ'dan gelen cefāya

87 Şems Tebriz: Şems Tevriz, Cönk 15.

88 kitābın: kitābı, Cönk, Buyruk.

89 Gör Eyyüb'a nice yıl ḡurdlar üşdi: Eyyüb nice yıllar ḡurtlara düşdi, Cönk; üşdi; düşdi, Buyruk..

90 arzūladı: 'arzūladı, Cönk 15.

91 Şehrini: Belḡ şehrini, Buyruk.

92 kelām danışurdu: biñ bir kelām, Buyruk, OE.

93 Her üç nüshada da bu şekilde olan mısranın vezni kusurlu.

94 Nesīmī'yi zāhidler yüzdi: Nesīmī'nüñ zāhidler derisin yüzdi, Buyruk.

95 2 ve 3. mısralar OE'de takdim-tehirli.

96 baḡrī olup: selefyle baḡr olup, Cönk 15.

81 Cönk 15, 1b, Buyruk, s. 73, OE 91b.

82 Yağdılar: Ol Yezidler, Buyruk, OE.

83 'Abdu'r-Rezzāk şāl geydi: 'Abdu'r-rāzık şāl geyüp, Cönk 15.

84 Mısranın vezni kusurlu.

85 Gülşāh: Gülşān, OE.

86 buyruldu: ırıldı, Cönk 15.

10 Gel HATĀYĪ biraḫ ʿārı nāmūsı
Sīle virür seni⁹⁷ ʿāruñ gemüsi
Bunca gelen erenlerün⁹⁸ hepüsi
İncinmedi Hāḫʿdan gelen cefāya

7⁹⁹

Vezin: 11'li hece ölçüsü¹⁰⁰

1 Diyeyüm fazl-ı Hāḫḫ'ı diñle ey cān
Ḳulaḫ tutar bu nuḫḫa ehl-i ʿirfān

2 Ḳapudan tā dibe¹⁰¹ varınca ḳardaş
Gerek kim görine on iki erkān

3 Eyvallāh ḳıl tūrāba sūr yüzüñi
Evvel erkān budur ey şāh-ı cihān

4 İkinci işige eyle sūcūdı
Üçüncü sağ ayağın başa¹⁰² insān

5 Dördüncü cemʿ iyyete vire¹⁰³ ʿaşḳı
Bu cemʿ iyyete yeten bulur ĩmān

6 Beşincisi yine sūcūd idesin
Bu devlete yetendür ehl-i ĩmān

7 Altıncı erkān-ı ḫarīḫat durur
Temennā çerḫini çevir¹⁰⁴ sağından

8 Yedinci temennāsın mühr eyleye
Sekizinci dāra ḫurup di¹⁰⁵ emān

9 Ṭoḫuzuncı saña gülbāng virürler¹⁰⁶
Yine mürvet diyüp ḳıl sūcūd revān

10 Onuncısı¹⁰⁷ saña yer gösterürler
Ṭolanma ṭoḫru geḫ er nazarından

11 On birinci dizüñ çök secde eyle
Senden edeb getürsün¹⁰⁸ pīr ü civān

12 On ikinci Hāḫʿuñ cemʿ iyyetine¹⁰⁹
Bu cemde bulunur her derde dermān

13 HATĀYĪ ḳalmışın her kim¹¹⁰ yitüre
Aña Hāḫʿdan ola raḫmet-i erzān

97 Sīle virür seni: Sīle vir er iseñ, Cönk 15.

98 erenlerün: erāsīliñ, Cönk.

99 Buyruk, s. 48. Bu şiir OE 84b sayfasında da vardır.

100 Bu şiirin vezni için hece de aruz da demek mümkündür. Ancak herhâlde en doğrusu İbrahim Arslanoğlu'nun söylediği gibi "aruz formunda hece" demek olacak. Mamafih bu şiir sıra sayıların söylendiği bu nedenle vezni de bozan kelimelerin bulunduğu mısralar çıkınca küçük hatalarla aruza uymaktadır (. ___ / . ___ / . ___)

101 Ḳapudan tā dibe: Ḳapu dibine, Buyruk.

102 Başa: Bu kelime her iki nüshada da "başar" şeklindedir. Ancak OE'de derkenara düşülen "baş" şeklini daha uygun gördük.

103 vire: vir, OE.

104 çerḫini çevir: çerḫi çevrile, OE.

105 di: diye, OE.

106 virürler: -virürlerse, Buyruk.

107 Onuncısı: Onuncı, OE.

108 Getürsün: görsün, OE.

109 Hāḫʿuñ cemʿ iyyetine: Hāḫ cemʿ iyyetine yetersin, OE.

110 her kim: Buyruk'ta yok.

8¹¹¹Vezin: 14'lü hece ölçüsü¹¹²

- 1 ' Ālem üzre şaldı ziyā āl-i Muḥammed
Tā şalli 'alā seyyidinā āli Muḥammed
Seyfi şaḳḳ idüp geldi yine āl-i Muḥammed
Tā şalli 'alā seyyidinā āli Muḥammed
- 2 Men 'Alī'nūñ kemter ḳuluyam ol şāh-ı keremdür
Ḥasan başum tācı Ḥüseyn nūr-ı 'alemdür
İmām Zeyne'l-'abā Bāḳır'ı seyyidlige demdür
Tā şalli 'alā seyyidinā āli Muḥammed
- 3 ' Ālem üzre gelmedi Ca' fer gibi ' irfān
Kāzım gibi bir daḫı hem gelmedi sultān
Güneş yüzün görüp didi şāh-ı Ḥorasān
Tā şalli 'alā seyyidinā āli Muḥammed
- 4 Şāh Naḳī gözlerüme nūr-ı ziyādur
'Alī Naḳī sāyesinde murḡ-ı hümadür
İmām 'Alī cümle derde 'ayn-ı şifādur
Tā şalli 'alā seyyidinā āli Muḥammed
- 5 Mehdī zuhūr ola ḳalmaya perde
Münāfıḳlar boynu tiḡ u teberde
Şāhuñ medḫin oḳur ḤAṬĀYĪ şām u seḫerde
Tā şalli 'alā seyyidinā āli Muḥammed

111 Mec. 12, 15a.

112 Şiirde fazla sayıda vezin kusuru vardır. Hepsini tek tek gösterilmedi. Ancak mükerrer mısraların mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün kalıbına ve şiirin murabba tarzında yazılmasına nazaran aslında aruzla yazılmış olan bu şiirin zamanla tahrif edile edile bu hâle dönüştüğü söylenebilir.

9¹¹³

Vezin: 14'lü hece ölçüsü¹¹⁴

- 1 Her kimüñ kim¹¹⁵ zikri düvâzdeh imâm ola
Her ne maşşûdı¹¹⁶ var ise anuñ tamâm ola
- 2 Erkân-ı fahre her kim getürse¹¹⁷ irâdeti¹¹⁸
Bunları¹¹⁹ bilmezse yidügi harâm ola
- 3 Ol¹²⁰ fahr-i kâ'inât münevver Muḥammed'üñ rûḥına
Şad hezârân şalât u ve's-selâm ola
- 4 İmâm 'Alî durur şîr-i Ḥudâ¹²¹ vü murtażâ-yı dîn
Ki 'âlem¹²² aña bende vü çâker ü gulâm ola
- 5 İmâm Ḥasan durur naḫd-i 'Alî Ḥüseyn'le
Bunlara bir kaşd idenler Ḥavârice cüzẓâm ola
- 6 Dördünci imâm¹²³ Zeyne'l-'âbidîn'dür
Beşinci imâm Muḥammed Bâķır-ı be-nâm ola
- 7 Altıncı imâm Ca' fer-i Şâdıķ durur¹²⁴ reh-nümâ
Yedinci imâm Mûsî-i Kâzım ikrâm¹²⁵ ola

113 Mec. 4, s. 200, Mec. 12, 19b.

114 Şiirde fazla sayıda vezin kusuru vardır. Hepsi tek tek gösterilmedi.

115 kimüñ kim: kimüñ Mec. 4.

116 maşşûdı: murâdı Mec. 4.

117 her kim: - Mec. 4.

118 irâdeti: iradet Mec. 12.

119 Bunları: Buları Mec. 12.

120 Ol: Bu Mec. 12.

121 şîr-i Ḥudâ: şehri Ḥudâyi Mec. 4.

122 Ki 'âlem: Dü cihân Mec. 4.

123 Dördüncü imâm: maḥlûkât-ı dîn Mec. 4.

124 Durur: durur çün Mec. 4.

125 ikrâm: ekrem Mec. 12.

- 8 Sekizinci İmām ‘Alī Mūsā Rızā¹²⁶
 Tokuzuncu imām Muḥammed Taḳī delīl imām¹²⁷ ola
- 9 Onuncu imām İmām ‘Alī durur velī¹²⁸
 On birinci imām Hasan el-‘Askerī zikri var ola¹²⁹
- 10 On ikinci imām Muḥammed Mehdī-i şāhibü’z-zamān
 Kūtb-ı devrān kādir-i ḥüssām ola
- 11 Zīrā kim her tārīḳe ser-çeşmedür bular¹³⁰
 Ger der-miyān-ı faḥr-i ḥāşş u ‘ām ola
- 12 Ey ḤAṬĀYĪ eksiklik ile yād eyle bu ‘aṭāyı kim¹³¹
 Tā ki dillerde söylene bir ḥoş kelām ola

10¹³²

Vezin: 16’lı hece ölçüsü¹³³

- 1 Dervīşlik da‘vāsın kılan gel on iki erkāna baḳ
 Ḥayır için ögredeyim Ḥaḳḳ için vireyüm¹³⁴ sebaḳ
- 2 Evvelki erkān bu durur¹³⁵ ḥāk eyleyesin özüni
 Yüksek[ler]den dügmeyesin¹³⁶ olasin topraḳdan topraḳ

126 İmām ‘Alī Mūsā Rızā: imām-ı heştümdür velī Mec. 4.

127 delīl imām: delīl Mec. 4.

128 velī: in‘ām Mec. 4.

129 zikri var ola. Bu bölüm Mec. 4’de (م ا و ي ل) şeklinde yazılmıştır.

130 Bu beyit Mec.4’de yok.

131 Bu beyit Mec. 12’de şöyle: Bendelikle bunları yād eyle Ḥaṭāyī / Oḳına dillerde bu ḥoş kelām ola

132 Buyruk, s. 60. Bu şiir Divan’ın İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin nüshasında (OE) da vardır. Yalnız Dīvān’daki imlâ oldukça bozuk olduğu gibi çoğu yerde vezne de uymayan anlamsız kelimeler de vardır.

133 Bu şiir aruzun müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün kalıbına da yakındır ama çoğu mısradaki kusurludur. Bu nedenle bu şiiri de “aruz formunda hece” olarak kabul edebiliriz.

134 Ḥaḳḳ için vireyüm: hem Ḥaḳḳ için virem, OE.

135 erkān bu durur: erkānı budur, OE.

136 Yüksek[ler]den dügmeyesin: Gögsünden dinlemeyesin, OE.

- 3 İkinci erkânı budur ma' rifetüñ¹³⁷ tohumundan
Kâmil olunca bile çek öz kendi tarlaña bırak¹³⁸
- 4 Üçüncü erkânı budur gögerdi şıvarmağ gerek
Ma' rifetüñ başın bulup alasin deñizden bardağ¹³⁹
- 5 Dördüncü erkânı budur kâmil oldu biçmek gerek
Kâmil olunca biçmege al pirden rızâyyla orağ
- 6 Beşinci erkânı budur iltüp dökesin ħarmana
Her ħarmana dökmek olmaz şabır ħarmanına bırak
- 7 Altıncı erkânı budur süresiñ¹⁴⁰ yumuşağ gerek
Anı sürüp yumşalmağa dögen gerek adı firâğ¹⁴¹
- 8 Yedinci erkânı budur yumşadı şavurmağ gerek
Ėudretten bir yıl eser ol yile dirler 'aşğ u şevğ¹⁴²
- 9 Sekizinci erkân budur ilet ħâl degirmenine
Yumşaduban un eyleseñ ki ola ħâyette yumşaq
- 10 Toğuzuncı erkân¹⁴³ budur ħâl elekden eleyesiñ
Alçağ tut yile virürseñ dimeyeler saña aħmağ
- 11 Onuncu erkânı budur kıoy irâdet teknesine
Mihir [ü] maħabbet tuzıyla yoğırılar anı çok çağ¹⁴⁴
- 12 On birinci erkân budur şalgıl gönül furunına
Şağın ki yandırmayasın¹⁴⁵ odunun qarârınca yağ¹⁴⁶

137 Ma' rifetüñ: al ma' rifet, OE.

138 Kâmil olunca bile çek öz kendi tarlaña bırak: Öz kendi tarlaña bırak kâmil olunca besle çağ, OE.

139 bardağ: bir bardağ, Buyruk.

140 Süresiñ: süde ben, OE.

141 adı firâğ: anı eyle farğ, Buyruk.

142 'aşğ u şevğ: 'aşğ-ı Ėağ, OE.

143 erkân: metinde "erkâni".

144 çağ: çok, Buyruk.

145 yandırmayasın: yağıdırmayasın, Buyruk.

146 qarârınca yağ: qarârca bırak, Buyruk.

- 13 On ikinci erkân budur ilet pîrûñ nazârına
Eyü kemâl kesb itmişsin disün ki¹⁴⁷ dervîş yüzüñ aķ
- 14 Hâķķ'uß didigin diyesiñ efsâneyi_elden kıoyasın
Efsâneyi_elden kıoyanlar anlardur fâ' il-i muṭlaķ
- 15 HÂṬĀYĪ dir anlar hâmdur anlar dünyâda bî-ğamdur
Dört kıapudur kırķ maķâmdur üç yüz altmış altı uğraķ

11¹⁴⁸

Vezin: 8'li hece ölçüsü

- 1 Gel küll[î] ferâğat eyle
Şu sevdâdan zarar oldu
Şol melâmetle naşîhat
(.....) dur kıarar oldu
- 2 Erenler icâzet virmez
Dâ'im ' aşık şabra irmez
Kışı kendi ' aybın görmez
El noķşanın arar oldu
- 3 Müşkilüñi mürşide dan
Kâmil insân ile inan
Şimdi birbirine insân
Şöyle tuzak kıurar oldu
- 4 Tâlib n'eylesin çâresin
Oķudum ağda kıarasın
HÂṬĀYĪ kendi yarasın
Yine kendi şarar oldu

147 disün ki: disünler, OE.

148 Mec. 16, 66b

**b) ŞÂH HATÂYÎ mahlaslı şiirler
(9 şiir)**

12¹⁴⁹

Vezin: 11'li hece ölçüsü

- 1 Özine bir kardaş birine varsa
Biz mihmâna hemân dirüz yâ 'Alî
Gâ'ib didâr görse 'azire (?) varsa
Biz mihmâna hemân dirüz yâ 'Alî
- 2 Eksiklimüz eger meydâna varsa
Mürüvvet erenler¹⁵⁰ dârına dursa
Hâkîkat evinde özge hâl görse
Biz mihmâna hemân dirüz yâ 'Alî
- 3 Mü'minüz mürüvvet itmek işimüz
Kudret[ün] hünından gelür aşımız
Evliyâyâya kurbân olsun başımız
Biz mihmâna hemân dirüz yâ 'Alî
- 4 Mü'min olan gelür girer yolına
Münâfıklar hergiz uymaz yolına
Hem üçler de bizüz dimiş evliyâ
Biz mihmâna hemân dirüz yâ 'Alî
- 5 ŞÂH HATÂYÎ'm göz yaşımı sel eyler
Özini tapşurup kendin kûl eyler
Rağmeti mü'mine dâ'im bol eyler
Biz mihmâna hemân dirüz yâ 'Alî

13¹⁵¹

Vezin: 11'li hece ölçüsü

- 1 Muḥammed 'Alî'nün yolına giden
Muḥammed 'Alî'nün kendi oğludur
Hâḳ diyüp baş kesen toḳuru görme
Muḥammed 'Alî'nün kendi oğludur
- 2 Bilmeyen bu râzı Hâḳ'dan ırâḳdur
Bu sırrı bilenler vâşıl-ı Hâḳ'dur
Ḳanber ile Selmân kendi muṭlaḳdur
Muḥammed 'Alî'nün kendi oğludur
- 3 Ḥasan Ḥüseyin'dir mü'mine mir'ât
Hel etâ¹⁵²oḳunur Şâh-i Velâyet
Bunu vir[d] eyledi ehl-i kerâmet
Muḥammed 'Alî'nün kendi oğludur
- 4 Ḥizmet itmek erenlerün yoludur
Şâh-ı Merdân cümlesinden uludur
Birlik menziline gelen velîdir
Muḥammed 'Alî'nün kendi oğludur
- 5 Kardaş olan itmez kimseyle şavaş
Destgâh-ı âlîde tokunur ḳumâş
Sırr-ı evliyâyı sırr iden kardaş
Muḥammed 'Alî'nün kendi oğludur
- 6 Cândan söyler şâhuñ medḥin her zamân
Muḥammed 'Alî'den lezzetin alan
Kendi mi'râcını mürşidde bulan
Muḥammed 'Alî'nün kendi oğludur

149 Mec. 27, 15a.

150 erenler: metinde "erenler diye".

151 Cönk 34, 12b.

152 Hel etÂ: "Hakikatte geldi." İnsan suresi 1. âyet.

7 ŞĀH ḤAṬĀYĪ söyle ehline esrār
Himmat itdi bize Ḥayder-ı Kerrār
Kendi cismümüze naqş itdi Settār
Muḥammed ‘Alī’nüñ kendi oğludur

14¹⁵³

Vezin: 11’li hece ölçüsü^{154*}

1 Biñ bir ismi vardur bir ismi ḥāzır
Her nerde çağırсам orada nāzır
Muḥammed pādişāh ‘Alī’dür vezīr
Bu fermānı yazan ‘Alī’ degil mi

2 Gelün vaz geçelüm zann [u] gümāndan
Şaқın çıkarsıñız dīnden ĩmāndan
Şefā‘ at umalum on iki ĩmāmdan
ĩmāmlar atası ‘Alī’ degil mi

3 ŞĀH ḤAṬĀYĪ’ m dir ki be hey bī-çāre
Arar iken buldum derdüme çāre
Günāhum çok naşıl varam dīvāne
Dīvānda oţuran ‘Alī’ degil mi

15¹⁵⁵

Vezin: 11’li hece ölçüsü

1 Gül bitdigi yeri bilürüm dirsın
Bilür misin benlik şeytāna düşdi
Cevāhir kānına ireyim dirsın
O ma‘ dene iren ‘ummāna düşdi

2 ‘Alī’yi gördüm ḥūblıқ çağında
Selmān’uñ çiginde yoluñ şağında
Cennet-i a‘ lāda firdevs bāğında
Bülbül feryād idüp gülşāna¹⁵⁶ düşdi

3 Selmān’uñ çigine genç oğlan geldi
Destūr yā şāh diyüp eline aldı
Muḥammed terini güline sildi
Bu gülün қоқусı insāna düşdi

4 Қırқлар gelüp ol çiçeги derdiler
Derdiler de yüzlerine sürdiler
Her birini bir gerçege virdiler
Gül Muḥammed nergiz Selmān’a düşdi

5 Қırқлар gelüp ol қапуы ачдılar
Dānesini yer yüzine şaçdılar
Selmān üzüm getürdi_anı içdiler
Size mescid bize meyḥāne düşdi

6 ŞĀH ḤAṬĀYĪ’ m eydür dilek diledi
Ferhād olup şu tağlarıeledi
‘Arafāt tağında bir қоç meledi
ĩsmā‘ ĩl öñine қurbāna düşdi

16¹⁵⁷

Vezin: 11’li hece ölçüsü¹⁵⁸

1 İneyim şor yerden bayram eyleyem
Ağlama [ey] tālib niyetim Rüm’a
Gāzīler göñlini seyrān eyleyem
Ağlama [ey] tālib niyetim Rum’a

2 Kim sağıldı evliyānuñ şirini
‘Alī қоқuladı gonca gülini
Gāzīlerün тоғrı sürün yolını
Ağlama [ey] tālib niyetim Rum’a

153 Cönk 25, 185a.

154 Bu şiirin baş tarafı eksiktir.

155 Cönk 25, 165a.

156 gülşāna: metinde “güşāna”.

157 Cönk 15, 2b.

158 Bu şiirin de Doğan Kaya’nın taradığı cönklerden ikisinde (1/132, 10/6) mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Kaya, bu şiirin de sadece “tek ayak” mısrasını neşretmiştir (Kaya, 2004: 180).

3 Muḥammed ‘Alī dilinde öterüz¹⁵⁹
Uğradığımız yerde oğdan beterüz
Qaz gölünde yeşil otağ tutaruz
Ağlama [ey] tâlib niyetim Rum’a

4 Tâ Kıızıl Elma’ya indi şâh-ı Rûm
İnem seyr eyleyem Şarıca Bayrın
Qarılar Qorusı Mehlem (?) Çayırı[n]
Ağlama [ey] tâlib niyetim Rum’a

5 ŞÂH HATÂYÎ’ m eydür cânlar cânısın
On iki_imâm evliyānuñ sırsısın
Porsana’nuñ (?) ötesinden yürüsün
Ağlama [ey] tâlib niyetim Rum’a

17^{160, 161}

Vezin: 11’li hece ölçüsü

1 Dün ü gün¹⁶² ḥatâ itmekdir işüm
Tevbe günāhuma estağfirullāh
Muḥammed ‘Alī’ye bağlıdır başum
Tevbe günāhuma estağfirullāh

2 Ḥasan [u] Ḥüseyn balqır nūr ise
İmām Zeynel sır içinde sır ise
Eger özümüzde benlik var ise
Tevbe günāhuma estağfirullāh

3 Biz İmām Bâqır’uñ izinden çıkmak
İmām-ı Ca’ fer’e döni gör aħmak
Lâyık degildür ḥatırlar yıkmak
Tevbe günāhuma estağfirullāh

4 Kāzım Mūsā Rızâ tâ nice şaya
Taḳî Naḳî emegüm¹⁶³ virme zaya
Dün ü gün itdügümüz bed-ḥūya
Tevbe günāhuma estağfirullāh
5 Ḥasanu’l-‘ asker’uñ gülleri bitse
Mehdî küllümüzüñ ğamını atsa
Başına itdügüm (.....)¹⁶⁴
Tevbe günāhuma estağfirullāh

6 ŞÂH HATÂYÎ’ m eydür Bağdād Başıra
Bağ şu emānsıza bağ şu esire
Sen kerem kânısın qalma quşura
Tevbe günāhuma estağfirullāh

18¹⁶⁵

Vezin: 8’li hece ölçüsü

1 Muşāḥib da’ vāsın kılan
Evvel başdan ḥālî¹⁶⁶ gerek
Rûḥ hem rûha ola şağ¹⁶⁷
Cân cesedde ölü gerek

2 Göñül āyīnesin silüp
Kişi¹⁶⁸ kemālini bilüp
Hırşı ile nefsi ölüp
‘Aşğ ile cân diri gerek

3 Göñül aynasın açana
Ḥaḳḳ’ı bātıldan seçene
On iki bendin¹⁶⁹ geçene
Ḥaḳḳ’a gider¹⁷⁰ yolu gerek

163 emegüm: metinde “emegümüz”

164 Bu bölüm okunamadı.

165 Cönk 25, 191a; Buyruk, 51. Bu şiir OE 77a’da da vardır OE.

166 ḥālî: ḥālî, OE.

167 Rûḥ hem rûha ola şağ: Rûḥuña hem-rûhı olan, Cönk 25.

168 Kendi: Kişi, Cönk 25.

169 On iki bendin: İki der-bend, Buyruk.

170 Gider: toğrı: Cönk 25.

159 Mısranın vezni kusurlu.

160 Cönk 15, 26a.

161 İmlâsı çok kötü olan bu cönkte soru işaretiyle gösterilen kısımlar okunuşundan emin olmadığımız bölümlerdir.

162 Dün ü gün: metinde “Düni gün”.

4 Gönlinde¹⁷¹ kibir tıtmaya
Sevdicegin¹⁷² unutmaya
Yırta dike yāre_itmeye
Cerrāhlıkda¹⁷³ eli gerek

5 ŞĀH HATĀYĪ'nün pendine
Şāh gerek şāh menendine
Laḥmike laḥmī¹⁷⁴ yurdına¹⁷⁵
Şāh Murtażā 'Alī gerek

19¹⁷⁶

Vezin: 8'li hece ölçüsü

1 Ne gezersin be hey dervīş
Dervīşlerde dem bulunur
Ḥaḳḳ'a vāşıl olduñ ise
Ehl-i Ḥaḳ'da ğam bulunur

2 Eger olduñ ise ḥasta
Gel derdüñe dermān iste
Yaḳın olduñ ise dosta
Dost yüzinde cem bulunur

3 Olduñ ise dosta yaḳın
Sen seni nādāndan şaḳın
Raḳīblerden degen oḳuñ
Yarasına em bulunur

4 ŞĀH HATĀYĪ'm budur sözüm
Ḥaḳḳ'a teslīm eyle özüñ
Pişir pişir söyle sözün
Arasında ḥām bulunur

20¹⁷⁷

Vezin: 8'li hece ölçüsü

1 Gelün yiyelüm içelüm
Gündür gelür geçer bir gün
'Ālem perān perān olmuş
'Ālem seyirin açar bir gün

2 Yiyüp yidüren bir ādem
Eksik itme bāri ḥuddām
Gök ekine mişāl ādem
Bizi eken biçer bir gün

3 Yiyüp yidürmesi hoşdur
Dayanmaya yürek taşdır
Cān kafesde uçar kuşdur
Kuş kafesden uçar bir gün

4 Cān gövdenün şīşesidir
Şişüp yire düşesidir
Kul Allāh'ın mişesidir
Balta gelür keser bir gün

5 Dal başında yeşil yaprak
Bir elinde kefen yırtmak
Basdığımız kara toprak
Boyumuzdan aşar bir gün

6 ŞĀH HATĀYĪ'm düşümüzde
Rāst da geldi qarşumuzda
Baykuş mezār taşumuzda
Ġarīb Ġarīb öter bir gün

171 Gönlinde: Özine, Cönk 25.

172 Sevdicegin: Sevdigini, Cönk 25.

173 Cerrāhlıkda: Cerr-i mülkde, Cönk 25.

174 Laḥmike laḥmī: Hz. Muhammed'in Hz. Ali için söylediğine inanılan "Etin etimdir" mealindeki söz.

175 yurdına: kavline, Buyruk.

176 Cönk 25, 191a.

177 Cönk 26, 53b.

c) SULTÂN HATÂYÎ mahlaslı şiirler (3 şiir)

21¹⁷⁸

Vezi: 11'li hece ölçüsü

- 1 Özüme sitem sürelüm sürelüm¹⁷⁹
Yaman ile hurda ile yol olmaz
Haqqıñ dergâhına togru varalım
Yalan söyleyenler Haqq'a kul olmaz
- 2 Haqq'ı haqq idelüm açalum kapu
Râhıyla öninde kılalum tapu
Er birlik ile yaptı bir yapu
Birlik bitmedikçe gönül bal olmaz
- 3 İmâm kulı olan Haqq'dan utana
Haq birlik ile gevher şatana
Kalbinde kin ile kibir tutana
Sürüñ gitsün dört kapudan el olmaz
- 4 SULTÂN HATÂYÎ'nün ögü[di] sırdur
Göremez Yezid'ün gözleri kördür
Erenlerün yolu kadîmî birdür
Dervişlere bundan başka yol olmaz

22¹⁸⁰

Vezi: 8'li hece ölçüsü

- 1 Manşür'ı aşılı gördüm
Dârdadur Muḥammed ' Alî
Bulayım Şâh-ı Merdân'ı
Hardadur Muḥammed ' Alî

178 Cönk 5, 3a.

179 Mısra metinde bu şekildedir ancak bu hâliyle vezin bozuk olduğu gibi anlam da çıkmamaktadır.

180 Mec. 16, 66b.

- 2 Yüzümi sürsem izine
Âşnâ olmuşam sözine
Şol münkirlerüñ gözine
Perdedür Muḥammed ‘Alī
- 3 Dirler ‘İsâ göge ağdı
Hızır Kevseri’nden kıandı
Yeşil geydi Burāğa bindi¹⁸¹
Nürdadur Muḥammed ‘Alī
- 4 Dağda deş[t]de hevâ yerde
Aқан şuda derik gülde
Ağızda her vaķit dilde
Dürdedür Muḥammed ‘Alī
- 5 SULTĀN ḤAṬĀYĪ durmuşdur
Özini teslīm kılmışdur
Bir gerçege yüz sürmişdür
Erdedür Muḥammed ‘Alī

23¹⁸²Vezin: ?¹⁸³

- 1 Cümle cihān maḥlūķınıñ cānı ‘Alī’dür
Hem āḥiretün şāh sultānı ‘Alī’dür
- 2 ‘Alī nuṭķından irdi ‘ālemlere raḥmet
Ol luṭf u kerem ma‘deninün kānı ‘Alī’dür
- 3 Kıalmışlaruñ elin alan maḥşer güninde
Kāmu dertlülerüñ dermānı ‘Alī’dür
- 4 Ḥasan bağçasınıñ ṭāvūs kuşı
Ḥüseyn’lerüñ dilinde ḍāstān[ı] ‘Alī’dür

181 Mısranın vezni kusurlu. “Burāğa bindi” ibaresi halk söyleyişindeki gibi “Burā bindi” okunduğu takdirde vezinde problem (söyleyiş açısından) kalmamaktadır.

182 Mec. 12, 14b.

183 Bu şiir, aruzla yazılmadığı gibi hemen hiçbir mısranın hece sayısı da 10 heceden 16 heceye kadar varan şekilde birbirini tutmamaktadır.

- 5 Hem Muştafa'nun dostı ol Hayder-i Kerrār
Fāṭimatü'z-Zehrā'nun her gice mihmānı 'Alī'dür
- 6 Ol tūṭī ki oturdu ḥazrete karşı
Ol tūṭīnün şekkeristānı 'Alī'dür
- 7 Qur'an'da buyurmuş ki dīni küm velīdīn
Ol āyetün delīliyle bürhānı 'Alī'dür
- 8 Ḥazret buyurmuş 'ulūmuñ kapusı 'Alī'dür şehri benem
Bil ki ol 'ulūmuñ der ü dīvārı 'Alī'dür
- 9 SULTĀN ḤATĀYĪ 'aşk ile oğur 'Alī medḥin
İkrār Muḥammed'de geldi ĩmānı 'Alī'dür

d) CĀN HATĀYĪ mahlaslı şiir:

24¹⁸⁴

Vezi: 8'li hece ölçüsü

- 1 Cān cesedde kadīm oldı
'Aşkuñ içre girme-y-ile
Ġam gönülüm rüşen oldı
Dost cemālin görme-y-ile
- 2 Uzanup dosta varmağ[a]
Dostuñ cemālin görmege
Ezelden binā kırmağa¹⁸⁵
Temel dutmaz urma-y-ıla
- 3 Ben āşıkam işüm zārdur
Kişi 'aybın bilmez kördür
Almağıla elüñ vardur
Eli dutsun virme-y-ile

184 Mec. 16, 67b.

185 kırmağa: metinde "kürmaya".

4 Cāndur cesedüñ danuđı
Tenüñdür mihmān konuđı
Mü'minem dir de Őnuđı
Neyi_ oñulmaz Őarma-y-ıla

5 Ger¹⁸⁶ isterseñ Hāđ'dan iste
Hāđ'da bulunur her nesne
Var hālünü ' arz it dosta
İŐüñ bitmez durma-y-ıla¹⁸⁷

6 CĀN HĀTĀYĪ'm cān bil belī
Tesbīh okur dostuñ güli
Ne Őurursuñ hūsnüñ güli
Tükenür mi derme-y-ile¹⁸⁸

KAYNAKÇA

AYTEKİN, Sefer. (trsz.). Buyruk. Ankara.

BAYRAKTAR, Nail. (1993). Atatürk Kitaplığı
Osman Ergin Yazmaları Alfabetik Katalođu
-I-. İstanbul.

BİRDOĞAN, Nejat. (2001). Şah İsmail Hatai
(Yaşamı ve Yapıtları). 2. Baskı. İstanbul.

BOZKURT, Fuat. (1982). Buyruk. İstanbul.

ERGUN, Sadettin. (1956). Hatayî Dîvânı: Şah
İsmail-i Safevî Hayatı ve Nefesleri. 2. Baskı.
İstanbul.

GANDJEİ, Tourkhan. (1959). Il Canzoniere di
Őāh İsmā'î Hatā'î. Napoli.

GÖLPINARLI, Abdülbaki. (1953). Kaygusuz
Abdāl Hatayi Kul Himmet. İstanbul.

(2003). Mevlānā Müzesi

186 Ger: metinde "Eger"

187 durma-y-ıla: metinde "durmağ-ıla".

188 Derme-y-ile: metinde "darma-y-ılan".

Abdülbâkî Gölpınarlı Kütüphanesi Yazma
Kitaplar Katalođu. Ankara.

İSMAİLZADE, Mirza Resul. (2001). Hatā'î
Őāh İsmā'î Safevî Hetai (Külliyât (Dîvân,
Nasîhetnâme, Dehnâme, Koşmalar). Tahran.

(2004). Şah İsmail Sefevi (Hetai)

Küllüyatı (Qezeller, Qasideler, Nesihetname,
Dehname, QoŐmalar). Bakü.

KAYA, Doğan. (2004). "Sivas Kaynaklı
Cönklerde Şah İsmail Hatâyî" I. Uluslararası
Şah İsmail Hatâyî Sempozyum Bildirileri,
9-10-11 Ekim 2003 s. 177-183. Haz.: Gülađ
Öz. Ankara.

KOZ, M. Sabri. (2004). "Belli Mahlaslar
üzerinden Şiir Söyleme Geleneđi ve
Türkiye'de yazılan Alevî-Bektaşî Cönk ve
Mecmualarındaki Hatâî Mahlaslı Şiirler" I.
Uluslararası Şah İsmail Hatâyî Sempozyum
Bildirileri, 9-10-11 Ekim 2003 s. 184-217.
Haz.: Gülađ Öz. Ankara.

KÖKSAL, M. Fatih. (2001). Edirneli Nazmî
Mecma'u'n-nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli
Metin). Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi
SBE. Ankara.

MEMMEDOV, Aziz Aka. (1966). Şah İsmail-
Eserleri. Redaktör: Hamid Araslı, 2 Cilt, SSR
Azerbaycan Elmler Akademiyası NeŐriyatı.
Bakü.

NECEF, Ekber N. - CAVANŞİR, Babek. (2006).
Şah İsmail Hatā'î Külliyyatı. İstanbul.

TAŐĞIN, Ahmet. (2003). Bisâtî-Şeyh Safî
Buyruğu (Menākıbu'l-esrâr Behcetü'l-ahrâr).
Ankara.

TEMİZKAN, Mehmet. (2001). Hatâyî'nin Şiir
Dünyası. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi
SBE. İzmir.

TEZEREN, Ziver. (1985). Seyyid Azîz Mahmûd
Hüdâyî Divânı II. İstanbul.

